

**TARBIYA JARAYONIDA MILLIY
QADRIYATLARNI O'RNI**
(uslubiy qo'llanma)

Samarqand-2022

UO'K 37.013:17.022.1(072)

T 93

Tuxtayev.O.X Tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni o'rni. Uslubiy qo'llanma. Toshkent: «QAMAR MEDIA», 2022.- 78 b.

Taqrizchi:

L.Norqulov O'zbekiston- Finlandiya pedagogika instituti o'qituvchisi

H.Qoraboyev Samarqand viloyati PYaMO'MM katta o'qituvchisi

Uslubiy qo'llanma hududiy markaz Ilmiy-metodik kengashining 2022- yil 1-iyuldagi 3 -sonli yig'ilish qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

KIRISH

Yosh avlodni komillikka yetaklovchi eng katta kuch–bu kitob va hayotiy saboqlardir. Yoshlarni milliy qadryatlar ruhida tarbiyalash kelajakni, millatni va milliyligimizni boqiy ozod holda ko‘rishimiz mumkin.

Vatanga sadoqat, do‘stlikka ishonch, oilaga mehr–muhabbat, kattalarga hurmatda kichiklarga izzatda bo‘lish tuyg‘usini shakllantirish milliy qadryatlarimizni asl ko‘rinishidir. Insonga faqat dunyoda yuz berayotgan voqelik haqida, odob - axloq qoidalari, mehr va sadoqat tushunchalari haqida bilim berishning o‘zi uning ma‘naviy-axloqiy tarbiyasi uchun yetarli bo‘lib qolmaydi. Balki, unda iroda qudrati, mas‘uliyat tuyg‘usini shakllantirish, ko‘nglida atrof muhitga, mehnatga, kasbga, ilmga, qalban va ruhan o‘zga insonlarga mehrlil va oqibatli bo‘lish tuyg‘usini uyg‘otishga, dilida ulug‘ maqsadlar tug‘ilishiga va atrofida yuz berayotgan hodisalarga o‘z munosabatini bildira olishiga erishishimiz lozim. Yosh avlodni shu xislatlar bilan voyaga yetishlari uchun esa turli yo‘llar: kattalarni o‘git va nasihatlarini tinglash, undan to‘g‘ri xulosa chiqara olish qobiliyatlarini rivojlantirish orqali; turli vositalar bilan va eng asosiysi yosh avlod tarbiyasiga samimiy (chin ko‘ngildan) yondashish va tinimsiz izlanishlar natijasida erishish mumkin.

Mamlakatimiz o‘z mustaqilligini qo‘lga kiritgandan so‘ng erkin fikrlaydigan, o‘z-o‘zini anglaydigan, jamiyat manfaatlarini tushunib yetadigan, har tomonlama yetuk komil insonni tarbiyalash vazifasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi qilib belgilandi. Uni amalga oshirish esa avvalo tarbiyalanuvchilarning ichki ruhiy ma‘naviyatini boyitish va mustaqil dunyoqarashini shakllantirishni taqozo etadi. **“Har qaysi davlat, har qaysi xalq intellektual salohiyati, yuksak ma‘naviyati bilan qudratlidir” Sh.M.Mirziyoyev.**

Dunyoda har bir xalqning asrlar, zamonlar osha yashab kelayotgan milliy qadriyatlarlari bor. Yosh avlodni ma‘nan barkamol etib tarbiyalashda ham shubhasiz, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslanamiz.

O'zbekiston Respublikasida Milliy madaniyatni yanada rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.11.2018 yildagi PQ-4038-sonli qarori ham milliy qadriyatlarni yoshlari ongi va qalbiga singdirish usullari to'g'risida fikr bildirganda shuni alohida qayd qilmoq kerakki, avvalo ma'muriy yo'l va zo'rlik usuliga ehtiyotkor bo'lish talab qilindi. Chunki imkoni boricha zo'rlik qilish, majbur qilish usulidan foydalanmaslik maqsadga muvofiqdir.

Ushbu uslubiy qo'llanmada sharqona an'analar, urf-odat, marosimlar, shuningdek, ularning kelib chiqish tarixi va tarbiyaviy ishlardagi ahamiyati to'g'risida so'z yuritilgan.

I.BOB. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarning milliy qadriyatlar haqidagi tushunchalarni singdirish

1.1 Sharqona tarbiyaning o'ziga xos jihatlari

Sharqona tarbiya tushunchasi Sharq mamlakatlari xalqlariga mansub bo'lgan xislatlarni o'zida ifoda etadi. Tarixiy manbalarning ko'rsatishicha, moddiy va ma'naviy madaniyat maskanlari qadim zamonlardan beri Yaqin, O'rta va Uzoq Sharq mamlakatlarida vujudga keladi. Misr, Suriya, Iroq, Iordaniya, Turkiya, Yamaq, Sudan, Quvayt va boshqalar Yaqin Sharq mamlakatlaridir. O'rta Sharq esa Eron, Afg'oniston, Movarounnahr, Birma, Vetnam, Indoneziya, Tayland, Hindiston va boshqalarni, Uzoq Sharq - Xitoy, Yaponiya, Koreya, Rossiya Uzoq Sharqi mamlakatlarini o'z ichiga oladi.

Sharq xalqlarining barchasida xos bo'lgan fazilatlar mavjud bo'lib, ular jumlasiga xalqlarning vazminligi, sabr-toqatli bo'lishi, ijtimoiy muammolarni kelishuv yo'li bilan hal etish, foydali mehnat faoliyati bilan muntazam ravishda shug'ullanib borish, mehribonlik, birdamlik va boshqalar kiradi.

Insoniyat hayotida tarbiyaviy ahamiyatga molik bo'lgan bunday hislatlar - insonni sabr-toqatli, irodali, o'tkir fikrli, jismonan baquvvat va ruhan egilmas, mehr-muruvvatli bo'lishini ifodalaydi.

Xalqlar o'rtasidagi mehr-oqibat va muruvvat singari fazilatlar mavjudligi haqida rivoyatlar keltiriladi. Ularning birida aytilishicha, boylikda tengi yo'q bir inson befarzand bo'lib, umr yo'li yaqinlashib qolganda Yaratgandan farzand so'rab ko'p yalinibdi. Hech bo'lmasa farzandi bor degan nomga ega bo'lay degan nolasiga, farzanding bo'ladi, faqat u 3 kun yashaydi, deb javob kelibdi. Nihoyat, chol farzandli bo'libdi va shu kundan boshlab xalqqa osh beribdi, muhtojlarga mehr qo'lini cho'zibdi. Bunday ishlar har kuni davom etaveribdi, kunlar va oylar o'tib, chaqaloq ulg'aya boshlabdi. Kunlarning birida cholga Yaratgandan "Sening mehr-muruvvating taqdiringni o'zgartirdi", - degan xabar berilgan ekan.

Sharq mamlakatlarining qimmatli imkoniyatlari G'arbning

diqqatini o'ziga tortgan va uzoq vaqt davomida ular Sharqqa tomon o'zlarining yurishlarini tashkil etganlar.

O'zbek xalqi azaldan kamtarligi, bosiqligi, qanoatliligi, xayoliligi bilan o'zgalari diqqatini tortib kelgan. "Kamtarga kamol" degan naql ham bejiz aytilmagan. Alisher Navoiy o'zining "Hayratul abror" dostonida shunday g'oyalarni bayon etadi: "Agar senga osmonning kuch-g'ayrati nasib bo'lsa ham, yer yuzida kamtarlikni tanla. G'am-g'ussa yuki seni tog'dek ezib tursa ham, uning ostida tuproqdek tura ber. Boshingga toshlar yomg'irdek yog'lsa ham binafsha kabi boshingni yuqori tutib tura ber".

Sharqona tarbiyaning asosiy yo'nalishlari mahallada o'zining, yorqin ifodasini topgandir. Eng avvalo, bola tarbiyasi oilada, bolalar bog'chasida, maktabda, mahallada jamoatchilik hamkorligida shakllantiriladi, odoblilikka o'rgatiladi. Shuning uchun ham "Bir bolaga yetti mahalla tarbiyachi" degan naql uzoq yillar mobaynida yashab keladi. Yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev ham mahallaning o'rniga alohida munosabatda bo'ladilar: "Mahalla, ta'bir joiz bo'lsa, kishilik jamiyatida alohida tarbiyaviy ahamiyatga molik bo'lgan o'ziga xos maskandir. Bu noyob tajriba aholining mahalla bo'lib yashash tarzi jahonning boshqa mamlakatlarida kam uchraydi. Shuning uchun ham insonni jamiyat bilan birga yashashga o'rgatadigan, shu ruhda tarbiyalaydigan birlamchi va beqiyos makon –bu mahalladir".

Sharqona tarbiyaning muhim jihatlaridan yana biri bolaga yaxshi nom qo'yish bo'lib, bu uni chaqirganlarida uyaladigan bo'lmasligi kerak. Nomning mazmuni ham insonni ulug'lovchi fazilatga ega bo'lishi lozim. Masalan, Nurislom, Faxriddin, Elbek, Xurshid, Jonibek, Ulug'bek, Alisher singari ism sohiblari bu nomni faxr bilan ko'tarib yuradilar. Buning uchun ota-onalaridan mamnun bo'ladilar. Yaxshi nom topish esa muammo bo'lmay qoldi. "O'zbek ismlari", "Ismingizning ma'nosini bilasizmi?" singari kitoblar nashr etilgan.

Sharqona tarbiyaning asosiy mezonlaridan biri — ota-onaning hurmatini joyiga qo'yishdir. Har bir aqli-hushi joyida bo'lgan farzand buni o'zining asosiy majburiyati deb hisoblaydi. Ota-onaning ko'nglini

topib, xizmatini bajo keltirib, duolarini olgan farzandlarhech qachon kam bo'lmaydilar. Alisher Navoiy bobomizning "Otang oldida boshingni fido qilib, onang uyin jisingni sadaqa qilsang arziydi" degan nasihati barcha yoshlarning shiori bo'lishi, amaliy dastur etib berilishi lozim. Afsuski, hayotda bunga amal qilmaydigan kimsalarning topilishi achinarlidir.

Asrlar mobaynida shakllangan va hayotimiz mazmuniga aylanib qolgan insoniy fazilatlardan biri bo'lgan qanoatlilik, sabr-toqatlilik ham alohida qimmatga egadir. "Sabrqilsang, g'o'radan halvo bitadi" degan naql ham bejiz aytilmaganligi hammaga ayondir. Qanoatli odam - odamlarning yaxshisidir, qanoatli odam boylarning boyidir, degan fikrlar ham alohida ahamiyatga molikdir. "Hayrat ul abror" asarida ko'rsatilishicha, "Qanoat insonni boy qiladi, haqiqiy boylik qanoat go'shadir, qanoat oltini hech qachon yo'qolmaydi, kulbada qanoat qilib o'tirgan darvesh ta'magir podshohdan afzaldir". Xalqimizga xos asosiy fazilatlardan biri xayr-ehson qilish va sahovatli bo'lishidan iboratdir. Insonning eng go'zal fazilati bo'lgan sahiylikni hech qanday moneliksiz amalga oshirish davr talabi bo'lib qoldi. Sahiylikni bajarib kelgan inson savobli ishlarni ham ko'plab amalga oshiradi. "Savobli ishni har kim va har kuni qilishi kerak" degan hayot normasi ham o'z yashovchanligini ko'rsatib kelmoqda. Lekin sahiylik ko'rsatish ishlarini ham o'z me'yori borlig'ini unutmasligimiz zarur. Mahalla-ko'y, qo'ni-qo'shnilar o'rtasida qadimdan saqlanib kelayotgan an'analardan sahiylik normalarini o'rganib olishimiz shart. Alisher Navoiy bobomizning fikrlari bilan aytganda, "Kim sahiylik qilishga haqli ekan, nom chiqarish uchun gavharni, hovuchlab sochish, maqtanish uchun yetaklab gul berish aqli ishdan uzoq".

Yurtboshimiz bu xususida quyidagi fikrlarni ilgari suradilar: "O'zbek xalqi azaldan jamoa tuyg'usiga moyil. Xalqimizga nisbatan aytilgan bu ibora zamirida chuqur ma'no yotadi. Jamoa tuyg'usi bo'lmagan xalqda sahiylik ham bo'lmaydi. Sahiylik bo'lmagan yerda o'rtadan mehr-oqibat ko'tariladi, Jamoa tuyg'usidan sahovatlilik kelib chiqadi. Jamoa tuyg'usiga moyillik xalqimizning birinchi fazilati desak,

yanglishmagan bo'lamiz. Uning fe'l-atvori shunday, zuvalasi shunday qorilgan".

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda ma'naviy iqlim sog'aydi, umuminsoniy qadriyatlarga intilish kayfiyati rivojlandi. Ma'naviyatimizni yangi mazmun bilan boyitishga xizmat qilayotgan musulmonchilik, xalqimiz soddagina qilib "o'zbekchilik" deb ataydigan mehru-oqibat, o'zaro yordam va hurmat, o'zgalarning dardiga hamdard bo'lish kabi oliyjanob fazilatlar qaror topib, qalbimizdan mustahkam joy olib kelayotgani ayni haqiqatdir. O'zbekchilik bu millatchilik degan ma'noni bildirmaydi. U odamni hurmat qilish, uning ishlarini qo'llab-quvvatlash, xizmatini e'tirof etishdir.

Akademik shoir G'afur G'ulom Ikkinchi jahon urushi yillarida boshpanasiz qolgan oilalar, yetim-yesirlar, badarg'a qilingan kishilarga xalqimiz tomonidan ko'rsatilgan mehribonlikni ifodalab, ularga qarata "Istagan narsangni tayyorlaguvchi, Xalq bor -otang bor, qo'rqma jigaram", - deb baralla kuylagan edi.

O'z izzati va qadrini yaxshi bilgan inson hech qachon millat ajratmaydi. Yurtboshimizning fikrlari bilan aytganda, "O'zbeklarimizning boshqa xalqlarga munosabati ijobiydir. Yurtimizda yashayotgan boshqa xalq vakillariga odilona qarash, ularga mehribonlik qilish biz uchun ma'naviy burchga aylangan". Mamlakatimiz fuqarolarni sharqona tarbiyaning asosiy yo'nalishlarini shakllantirish va rivojlantirish uchun munosib sharoit yaratishga o'z hissalarini qo'shishlari lozim. Yosh avlodni barkamol va fidoyi farzandlar bo'lib ulg'ayishlariga hissa qo'shish, Vatan oldidagi ma'suliyatini oshirish uchun kurashishlari kerak. Mamlakatimiz xalqlarining birgalikdagi kurashlari oqibatidagina jahon hamjamiyatida o'z o'rnimizni egallashimiz mumkin. "Yurtimizning barcha aholisi O'zbekistonni yagona va aziz yurtimiz deb bilishi, o'z taqdirini Vatan taqdiri bilan uzviy bog'lab kurashmog'i, mehnat qilmog'i darkor", - deb ta'kidlagan edi yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev.- Sharqona tarbiyani shakllantirishning yo'llari mustaqillik yillarida aniq belgilab olindi va dadillik bilan rivojlantirilmoqda. Davlatimiz o'zining kelajagini belgilovchi ustuvor

siyosatini ilm-ma'rifatga asoslangan holda olib bormoqda. Faqat ma'rifat yo'li bilan kelajak avlodni tarbiyalash mumkin.

Xalqimiz qadim zamonlardan beri ilm-ma'rifatga intiluvchiligi, ma'naviyati bilan ajralib turadi. Bunday g'oya muqaddas "Avesto"dan tortib Qur'oni Karimning nozil bo'lishigacha davrda shakllangan va bu sohada aniq vazifalar belgilab olingan edi. Jabroil Alayhissalomning "O'qi, o'qi, o'qi" deya Muhammad payg'ambarimizga qilgan da'vatlari o'zining qanchalik kuch-qudratga ega ekanligini ko'rsatdi. Hazrat payg'ambarimiz ana shu davrdan boshlab ma'rifatparvarlik, ilmsevarlik faoliyatini avj oldirib yubordi. Uning quyidagi fikrlari hamma uchun dasturi amal bo'lib xizmat qiladi: "Ilmni egallang. Ilm sahroda — do'st, hayot yo'llarida — tayanch, yolg'izlikda - yo'ldosh, baxtiyor daqiqalarda rahbar, qayg'uli onlarda - madadkor, odamlar orasida zeb-ziynat, dushmanlarga qarshi kurashda - quroldir".

Ilm-fanning islomiy yo'nalishlar bilan rivojlanib kelganligi, minglab otaxon ajdodlarimiz shu yo'nalishdagi iste'dodlari bilan dunyoni zabt etganligini faxr bilan eslash quvonchlidir. Shu o'rinda yurtboshimizning ushbu qimmatli fikrlarini keltirib o'tish maqsadga muvofiqdir: "Ilmu fanda ham haqiqiy olim bo'lish uchun kishiga Yaratganning o'zi nazar qilgan bo'lishi kerak".

Komil inson fazilatlaridan bo'lgan chuqur ilmiy dunyoqarashga ega bo'lish, unga erishmoq uchun ko'p o'qish va o'rganish, bilmaganlarini bilib olishi shart. Ilmning chegarasi yo'qligi haqidagi qimmatli g'oyalar mo'tabar donishmandlarimiz tomonidan yozib qoldirilgan. Masalan, ilmlarning hammasini egallab olgan Abu Ali ibn Sino "Jahonda qolmadi men bilmagan fan, na mushkul bo'lsa yechdim donish bilan", deb yozish bilan birga, "Ilmim shu darajaga yetib bordiki, ilmsizligimni endi tushunib yetdim" deyish bilan mag'rurlanishdan o'zini saqlab qoldi. O'zining ilmiy dunyoqarashini oshirmoq yo'lga kirgan har bir yigit-qiz ilm olishda sabr-toqatli bo'lishi, ustozlarining berayotgan saboqlarini qunt bilan egallab olishi, o'z ustozlarini doimo hurmat qilishi shart. Alisher Navoiy bobomizning "Bilmaganni so'rab o'rgangan olim, orlanib so'ramagan o'ziga zolim" degan nasihatini hech

kim, hech qachon unutmashligi darkor.

1.1. 1.2. YOSHLARNI MILLIY QADRIYATLAR VOSITASIDA TARBIYALASH

Mustaqillik yillarida qat'iy belgilab olingan ustuvor yo'nalishlardan biri jamiyatdaga barqarorlik, tinchlik, millatlararo totuvlikni, mamlakatimiz sarhadlarining dahlsizligini va hududiy yaxlitligini ta'minlashdan iboratdir. Har qanday mavjudot singari insoniyat ham o'zining tinchligini saqlashi oliy qadriyat sifatida baholanadi. Qadimiyurf-odatimiz, qadriyalarimizga ko'ra har bir oilada tinchlik va xotirjamlik tilab fотиha qilinadi. Tinchlik va xotirjamlik tuyg'ulari xalqimiz tomonidan ardoqlab kelingan va bir qancha maqollar yaratilgan. Darhaqiqat, faqat tinchlik sharoitidagina insonning ezgu orzu-umidlari ro'yobga chiqishi mumkin.

Ispaniyalik bir faylasuf olim butun umrini xalqlarning urf-odatlarini, axloq-odobini o'rganishga, tadqiq qilishga bag'ishlagan ekan. Ittifoqo, o'sha olimbizning yurtimizga tashrif buyurib, Toshkent, Samarqand, Buxoroda bo'libdi. Yurtiga qaytib borgach: "Hozirgacha o'rgangan, tadqiq qilgan barcha ishlarimni o'n besh yoshli o'zbek qizalog'ining o'rnidan turib, qo'lini ko'ksiga qo'yganchoy uzatishidagi odobiga, nazokatiga almashtirishga rozi edim", degan ekan.¹ Biz shunday yuksak madaniyatli xalqning farzandi ekanligimizdan har qancha faxrlansak arziydi, albatta.

Darhaqiqat, xalqimiz azal-azaldan axloqiy fazilatlarga boy bo'lgan. Ota-bobolarmiz farzand o'stirar ekanlar, ularning xulq-atvoriga, gap-so'zlariga, kishilar oldida o'zlarini qanday tutib, nimalar haqida fikrlashib, o'z maqsadlarini qanday so'zlar bilan tushuntirishlariga katta ahamiyat berishgan.

Tarixdan ma'lumki, urush va janjallar tufayli insoniyat tinchligi buzilib, taraqqiyot to'xtab yoki pasayib qolar edi. Xalqimiz orasida "Bir kun janjal chiqqan joydan qirq kun baraka yo'qoladi", degan naql bejizga aytilmaganligini bilamiz. Aniq ma'lumotlarda ko'rsatilishicha, 1965-yildan 1989-yilga qadar dunyoda 160 ta qurolli mojaroyuz

bergan bo'lsa, 1990-yildan 1995-yilgacha 82 ta mojaro bo'lib, undan atigi 3 tasi davlatlararo mojarolar, qolgan 79 tasi fuqarolar urushidan iborat bo'lgan edi. Mamlakatda ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy barqarorlikning mavjudligi ulug' ne'mat bo'lib, uning ahamiyati cheksizdir. Davlat boshqaruviga mas'ul bo'lgan rahbarlar zimmasiga vujudga kelayotgan xavf-xatarni bartaraf etish vazifalari yuklatiladi. Shu o'rinda O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning "Ogoh bo'ling, odamlar!" degan da'vati hamisha bong urganidek yangrab turishi kerak. "Faxrlanish mumkin va lozim bo'lgan bebaho qadriyatlar — o'z mustaqilligimizni, tinchligimizni, jamiyatda millatlar va fuqarolar o'rtasidagi totuvlikni asrang. O'z erkimizni qanday tasarruf etish, uni bugunga murakkab va ba'zan shafqatsiz dunyodaga haddan ziyod xavf-xatarlardan saqlash har birimizga bog'liqdir". Ana shunday strategik maqsadlardan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasi o'z tashqi siyosatining ustuvor yo'nalishlarini qat'iy belgilab oldi va uni og'ishmay amalga oshirib kelmoqda. Barcha davlatlar bilan tinch-totuv yashash, o'zga davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, dunyo mamlakatlari bilan teng huquqlilik asosida sherikchilik qilish, har qanday mojarolarni diplomatik vositalar bilan hal etib borish singari umuminsoniy tamoyillarga to'la javob beradi. Ajdodlarimiz tomonidan munosib ravishda baholangan yer va uning boyliklarini asrab-avaylash o'ta muhim ahamiyat kasb etadi¹.

Yer, havo, suv va olov (quyosh) singari unsurlar e'zozlab kelingan va yuqori darajada munosabat bildirilgan. Suv va yerni isrof qilish katta gunoh hisoblangan. Ekologik tizimga zarar yetkazmaslik, tabiatdan oqilona foydalanish, uning qadriyatlarini o'rganishni ommalashtirib boorish maqsadga muvofiqdir. Daryolar musaffoligini ta'minlash, tuproq unumdorligini oshirish, suvdan behuda foydalanmaslik inson bilan tabiat o'rtasida uyg'unlikni ta'minlash eng muhim vazifalardir. Yoshlar ongida ana shunday tasavvurlarni hosil

¹ Mavlanovar.vaboshqalar.Pedagogika:Kasb-hunarkollejlariningtalabalariuchundarslik.- Toshkent: O'qituvchi, 2002.- B. 258.

qilsh ekologik tarbiyaning asosiy elementlari hisoblanadi.

Milliy qadriyatlar millat uchun muhim va jiddiy ahamiyatga ega bo'lgan jihat va xususiyatdir.

O'z milliy qadriyati bo'lmagan millat yoki elat yo'q. Millat milliy qadriyatlarining sohibi. Millatning tanazzuli milliy qadriyatlarning tanazzulidir. Milliy qadriyatlar millatning tarixi, yashash tarzi birligi, kelajagi, uni tashkil etgan avlodlar, ijtimoiy qatlamlar, millat, ong, til, ma'naviyat hamda madaniyat bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi.

O'zbekistonning Mustaqillikka erishishi tufayli milliy qadriyatlarga e'tibor kuchaydi. Negaki, milliy qadriyatlar mustaqilligimizni mustahkamlaydigan ma'naviy asoslardan biridir.

Xalqimizning asrlardan-asrlarga meros bo'lib kelayotgan milliy qadriyatlari uzoq tarixiy jarayonda shakllangan. Ularning o'tmishi 3 ming yildan ortiq davrni o'z ichiga oladi. 3 ming yildan ortiq davrni o'zida mujassamlashtirgan qadriyatlarimiz Markaziy Osiyo tsivilizatsiyasini yaratdi. Bizning milliy qadriyatlarimiz ana shu sivilizatsiyasiga mos jihatlar: tug'ilgan makon, ona yurtga ehtirom, avlodlar xotirasiga sadoqat, kattalarga hurmat, mulozamat, hayo, andisha kabilarning ustuvorligi bilan xarakterlanadi.

Milliy qadriyatlarimizda jahonning boshqa xalqlariga o'xshamaydigan boshqa urf-odatlar, rasm-rusumlar, marosimlar va an'analaridagi o'ziga xoslik ham bor. Ma'lumki, qadriyatlar muayyan sharoitlarda shakllanadi. Shu sababli ular mahalliy, milliy, mintaqaviy shakllar va umuminsoniy mazmunda mavjud bo'ladi. Mahalliy qadriyatlarning eng yetuklari va umummilliy manfaatlarga moslari asta-sekin saralanib umummilliy darajaga ko'tariladi.

Milliy muhit qadriyatlarini yaratish va saralashning asosiy manbasidir: u mahalliy qadriyatlarni eng sarasini o'z darajasiga ko'taradi va ularni voyaga etkazib jahon miqyosiga olib chiqadi va aksincha umuminsoniy qadriyatlarni o'zidagi har bir kishining boyligiga aylantiradi. Qadriyatlarni tushunish va ularga munosabat o'z millatiga, yurtiga, eliga, ularning aholisiga tegishli qadriyatlarni

jamlash, avaylash, ularning ahamiyatini asoslash o'z yurtining milliy qadriyatlarini o'z ongida ongning tarkibiy qismiga aylantirish kishilarda o'ziga ishonch va hurmatni mustahkamlaydi. O'z Vatanining istiqboliga katta ishonch bilan qarashni o'rganadi.

Mustaqillik tufayli haqiqiy qadriyatlarimizni bilib olmoqdamiz. U ham bo'lsa tadrijiylik, andishalilik, qiyinchilik va buhron paytida sabr-toqat, maromlilik va vazminlik, mulozamatda sertakalluflik, keksalarga munosabatda hurmat-izzat, ijtimoiy-siyosiy hayotda bosiqlik va sipolik, hokazolar.

Jamiyatimiz taraqqiyoti O'zbekistonning kelajagi, milliylikning rivojlanishi ko'p jihatdan milliy qadriyatlarimizga bog'liq. Biz shu tamoyilga xizmat qilmog'imiz lozim.

Qadriyatlar-borliq va jamiyat, narsalar, voqealar, hodisalar, inson hayoti, moddiy va ma'naviy boyliklarning ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llanadigan tushuncha. Qadriyatlar bilan bog'liq masalalar hayotning eng asosiy mavzulari bo'lib hisoblanadi. Qadriyatlarni G'arbda aksiologiya fani o'rganadi. U keng tarqalgan falsafiy fanlardan biridir. Hozirgi davrda qadriyatlar to'g'risida mamlakatimizda falsafa, madaniyatshunoslik, siyosatshunoslik, psixologiya fanlari turli tadqiqotlar olib bormoqdalar. Sobiq Ittifoqda qadriyat mavzusi 60-yillargacha tadqiq etilmas edi. Hozirgi O'zbekistonda bu masalaga diqqat-e'tibor kengaydi. Negaki, qadriyatlar mustaqillikni mustahkamlaydigan ma'naviy omildir.

Ko'pchilik kishilar qadrlanadigan narsalar, hodisalar, masalan, qimmatbaho buyumlarni qadriyat deyishadi. Aslida esa ana shularning ijtimoiy ahamiyati qadriyatlarning haqiqiy bahosini aniqlaydi. Biror narsa, voqea yoki hodisaning qadri uning moddiy- iqtisodiy bahosidan katta farq qilishi mumkin. Masalan, ming yil ilgarigi buyumni hozir ishlatish mumkin emas edi. Uning iqtisodiy qiymati kam, ammo, meros sifatida qadri ancha salmoqli bo'lishi mumkin.

Qadriyatlar tarixiy va zamonaviy bo'lishi mumkin. Qadriyatlarning xilma-xil shakllari bor: moddiy va ma'naviy, umumbashariy, mintaqaviy, umuminsoniy; jamiyat hayotining sohalari bo'yicha

iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, madaniy qadriyatlar; ijtimoiy ong shakllariga mos keladigan axloqiy, diniy, huquqiy, ilmiy; hayotning ijtimoiy tuzilishiga mos keladigan, milliy, sinfiy, partiyaviy va boshqalar. Qadriyatlar dunyoni bilishning maqsadi, bilimlarimizning haqiqatga mos kelish darajasini aniqlash mezoni yoki biror ideal tarzida ham namoyon bo'ladi. Qadriyatlarning asosiy vazifasi ham ana shular bilan bog'liq. O'zbekiston Respublikasi mustaqilikka erishgandan so'ng qadriyatlarga e'tibor kuchaydi. Mamlaktimizda umuminsoniy qadriyatlarning ustuvorligi e'tirof qilindi. Milliy qadriyatlar hamda shaxs manfaatlarini umuminsoniy talabalarga moslashtirish va uyg'unlashtirish asosiy vazifa bo'lib qoldi.

Qadriyatlar insoniyat tarixi davomida asta-sekin shakllanadilar. Ularning miqdoriva sifatining ortishi insoniyat taraqqiyoti qanchalik ilgarilanganligining ko'rsatkichidir. Qachonlardir, o'tmishda ba'zi qadriyatlar to'g'risida, masalan, ma'rifat to'g'risida, umuman tushuncha bo'lgan emas. Bunday yangi tushunchalar asrlar o'tgansari shakllanib, qadriyatlar qatorini boyitib boradi. Ayni vaqtda, qadriyatlar mahalliy, milliy, mintaqaviy va umumisoniy bo'lishi tabiiydir. Chunki "qadriyat" tushunchasi muayyan vaziyat va sharoitda shakllanadi. Jamiyat taraqqiy etgani sari jahonning barcha xalqlariga tegishli, ya'ni umuminsoniy qadriyatlar ko'payib boraveradi va bu o'zgarishlar insoniyat o'z rivojida qanday yangi cho'qqilarni egallayotganining belgisi bo'ladi (masalan, erkinlik, tinchlik, ijtimoiy tenglik, ijtimoiy haqiqat, ma'rifat, ma'naviyat, go'zlallik, yaxshilik, insonparvarlik, insoniylik, demokratiya, huquqiy jamiyat, qonunning ustuvorligi, xotin-qizlar ozodligiva boshqalar).

Qisqa qilib aytganda, qadriyatlar deganda, inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha narsalarni tushuniladi (masalan, erkinlik, tinchlik, yaxshilik). Moddiy qadriyatlar haqiqiy qadriyatlarning namoyon bo'lish vositalaridir (masalan, hayotda kerak bo'ladigan turli buyumlar). Insoniyat tarixi unga xizmat qiladigan, o'zi yaratgan, suyanadigan va qo'llab-quvvatlaydigan qadriyatlar dunyosining kengayishi, boyish va takomillashish tarixidir. Insoniyat o'zining

kundalik mehnati bilan yaratayotgan sun'iy narsalar dunyosida yashaydi. Biz yaratayotgan ushbu moddiy va ma'naviy boyliklar olamining gul toji, sarasi qadriyatlardir. Qadriyatlar va qadriyat mezonlari kishilarga, ularning xulq-atvorini tartibga solish va to'g'ri yo'naltirishga xizmat qiladi. Bunday o'ziga xos boshqarishning samaradorligi kishilarimizning qadriyatlar olamini bilishiga bog'liq.

Milliy qadriyatlar-millat uchun muhim va jiddiy ahamiyatga ega bo'lgan jihat va xususiyatlar.

O'z milliy qadriyati bo'lmagan millat yoki elat yo'q. Millat-milliy qadriyatlarning sohibi; millatning tanazzuli-milliy qadriyatlarning tanazzulidir. Milliy qadriyatlar millatning tarixi, yashash tarzi, kelajagi, uni tashkil etgan avlodlar, ijtimoiy qatlamlar, milliy ong, til, ma'naviyat hamda madaniyat bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Mustaqillik tufayli biz haqiqiy qadriyatlarimizni bilib olmoqdamiz. U ham bo'lsa tadrijiylik, andishalilik, qiyinchilik va bo'hron paytida sabr-toqat, maromlilik va vazminlik, mulozamatda sertakallulfilik, keksalarga munosabatda hurmat-izzat, ijtimoiy- siyosiy hayotda bosiqlik, sipolikva hokazolar.

Vatanimiz xalqlarining milliy qadriyatlarida xalq hunarmandchiligining asrlar mobaynida shakllanib va taraqqiy etib borganligidir. Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida 30 dan ortiq, alloma va davlat arbobi Alisher Navoiyning asarlarida esa 40 dan ortiq xalq hunarmandchilik turlari, kasb-hunar haqida ma'lumotlar o'rin olgan. Ammo sho'rolar hukmronligi davrida milliy hunarmandchilik ishlari rivojlanmoqda hatto ayrimlari ta'qiqlab qo'yildi. Natijada bir qancha hunarlar yo'q bo'lib ketish holatiga tushib qoldi. Mustaqillik munosabati bilan bunday salbiy jarayonning oldi olindi, milliy hunarmandchilikning barcha turlarini rivojlantirish choralari ko'rildi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning 1997-yil 31-martdagi "Xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san'atini yanada rivojlantirishini davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash chora tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni muhim ahamiyatga molik voqea

hisoblanadi. Ushbu farmonda shunday deyiladi: “Yoshlarni xalq san’ati ustalarining ko’rinishlariga o’qitib-o’rgatish uchun zarur shart-sharoitlarni vujudga keltirishda amaliy yordam ko’rsatish Qoraqalpog’iston Respublikasi Vazirlar Kengashining, viloyatlar, shahar va tumanlar hokimliklarning, Respublika Vazirliklari va idoralarining eng muhim vazifasi deb hisoblanadi”. Mazkur farmonga muvofiq har yili xalq hunarmandchiliga, badiiy-amaliy bezak san’ati ustalarining ijodini, ish faoliyatlarini yorituvchi ko’rik, ko’rgazmalarni respublikamizning barcha tuman, shahar, viloyatlarida, tashkil etish ajoyib an’anaga aylanib qoladi. Bu an’anaga muvofiq mamlakatimiz bo’yicha o’tkazilgan yakuniy ko’rik-ko’rgazmada g’olib chiqqan mohir ustozlar respublika Prezidentining qimmatbaho sovg’asi bilan taqdirlanadilar hamda xalqaro ko’rik-tanlovlarda ishtirok etish uchun yo’llanma oladilar. Bu hol esa milliy madaniyatimiz, merosimiz hisoblangan xalq hunarmandchiligi, amaliy san’atini bevosita yurtimizda yangidan umumdavlat miqyosida rivojlantirishga jiddiy e’tibor berilayotganligiga yaqqol dalil bo’la oladi. Shuningdek, davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev tomonidan ham xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san’atini yanada rivojlantirishga e’tibor yanada kuchaytirilmoqda.

Bugungi kunda iqtisodiyotni kasb-hunarsiz tasavvur qilib bo’lmaydi. Demokratik jamiyatga xos voqeliklardan biri ijtimoiy raqobatning shakllanishi va rivojlanib borishidir, milliy qadriyatlar bozor munosabatlari sharoitida iqtisodiy va ijtimoiy raqobat bilan duch kelishi va salbiy oqibatlariga olib borishi mumkin. Xalqimiz hayoti bilan chambarchas bog’liq bo’lgan azaliy qadriyatlarni o’rganish va keyingi avlodga yetkazish bo’yicha izlanishlar va ijodiy tavsiyalar bilan shug’ullanish ishlari umuminsoniy tuzum hukmronligi davridayoq ilg’or fikrli va bilimdon ziyolilarimiz tomonidan boshlangan edi. Bu ishda jadidchilar, ko’pgina allomalar, mustaqil fikr egalari o’zlarining ijod mahsullarini yozib, xalq muhokamasiga taqdim etib, tahsinlarga sazovor bo’lgan edilar. Lekin bunday ishlar sho’rolar hokimiyati tomonidan salbiy baholanib, ularni darhol ta’qiqlab, ijodkorlarni

eskilikni qo'msovchi, millatchi va hatto xalq dushmanlariga chiqarib, ta'qib ostiga olindi. Birqancha adiblar, ilg'or fikr namoyondalari begona yurtlarga badarg'a qilindi yoki boshqa jazo choralari uchun duchor bo'ldilar. Eski tuzum tarafdorlari, o'tmishni ideallashtirish singari ayblar yuklangan Oybek, A.Qahhor, M.Boboyev, Mirtemir, Shayxzoda, Shukrullo, Shuhrat, Said Ahmad va boshqalar uzoq muddatga ozodliqdan mahrum etildi.

Milliy qadriyatlar orasida xalqimizning insonparvarligi va boshqa oliyjanob fazilatlari, ayniqsa, Ikkinchi jahon urushi yillarida yana yaqqol namoyon bo'ldi. Urush tufayli uy-joysiz qolgan minglab oilalarga boshpana berdi, yetim bolalarni o'z tarbiyasiga oldi, o'zi yemay, ularga berdi. Shomahmudov Shoahmad va Bahri ayalarning insoniylik fazilatlarini davom ettiruvchilar soni ko'payib bordi. Ular turli millat vakillaridan bo'lgan yetim bolalarni, tili va dini har xil bo'lishiga qaramay, yagona qadriyatlar asosida, umuminsoniy an'analar ruhida tarbiyalab yetishtirdilar. Urush davridagi iqtisodiy qiyinchiliklar, milliy qarashlarning turlichaligi bu ishga g'ov bo'la olmadi. Urush yillarida xalqimiz boshqa xalqlar bilan bir qatorda turib, fashizm balosini daf etishga munosib hissa qo'shganini har doim g'urur bilan ayta olamiz.

Milliy qadriyatlarimiz boshqa xalqlarga xos bo'lmagan marosimlar, urf-odatlar va an'analar majmuasidan iboratdir. Ular o'zlarining shakllanish sharoitlariga ko'ra mahalliy, milliy, mintaqaviy va umuminsoniy mazmunda mavjud bo'ladi.

Mahalliy qadriyatlar umummilliy manfaatlariga mos ravishda saralanib, mazmunan boyib boradi. Mahalliy qadriyatlarning eng ilg'ori va yaxshisi umuminsoniy darajaga ko'tariladi. Qadriyatlarning mohiyatini to'g'ri baholab, yashovchanligini ta'minlash millatning manfaatlaridan kelib chiqish va uning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlashi lozim. Millatning jahondagi nufuzi milliy qadriyatlarga bo'lgan to'g'ri munosabatlari bilan belgilanadi. Qadriyatlar tarixiy voqelik va hodisalarning insoniy, ijtimoiy va madaniy ahamiyatini yuqori ko'tarish maqsadida va salohiyatini oshirish uchun qo'llaniladi.

Uzoq yillar mobaynida milliy qadriyatlar e'tiborga olinmadi yoki

mohiyati butunlay buzib o'rgatildi. Unga sinfiylik nuqtai nazaridan yondoshildi, shunga asoslangan qadriyatlari ulug' millat qadriyati sifatida e'zozlanar edi. O'zbek millatining qimmatli qadriyatlari to'g'risida asarlar yozishga ruxsat berilmas edi. Bu ishga qo'l urish esa o'tmish sarqitlarini qo'msash, deb baholanib, millatparastlikda ayblanar edi.

Xalqning ma'naviy qiyofasini belgilashda moddiy, ma'naviy, madaniy yodgorliklarning ahamiyati beqiyosdir. Bunday boyliklar xalqimiz tomonidan uzoq yillar mobaynida yaratiladi va avaylab- asrab kelinadi. Ularning ko'pchiligi noyob boylik sifatida davlat muhofazasi ostiga olinadi.

Afsuski, xalqimizning bunday boyliklari chet el bosqinchilari tomonidan olib ketildi yoki vayron qilindi. Masalan, 1873-yilning may oyi oxirlarida rus qo'shinlari Xiva ostonalarida paydo bo'lganida Muhammad Rahimxon o'zini mudofaa qilib, turkman ovuliga ketishi bilan bosqinchilar saroyini talab, barcha qimmatbaho buyumlarni, 300 ta qo'lyozma asarni qo'lga kiritdilar. Kaufman qo'shinlari Xivani ostin-ustun qilib taladilar, ko'ziga nima ko'rinsa, uni aholidan tortib oldilar, xazinadagi barcha oltin, kumush va qimmatbaho narsalarni, ma'naviy mulkni ham Rossiya imperiyasining poytaxtiga jo'natishga ulgurdilar. Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin.

Milliy qadriyatlar insonlarning bir-birlariga mehr-oqibati, sadoqati, urf-odatlarini, g'oyaviylik, mehnatsevarlik, xushmuomalalik, halollik, insonparvarlik, birodarlik, mustaqillik, tartiblilik, mas'uliyatlilik, taraqqiyparvarlik singari mazmun va fazilatlarini o'zida aks ettiradi. Xalqning madaniy qadriyatlari, ma'naviy merosi ming yillar mobaynida Sharq xalqlari uchun qudratli ma'naviy manba bo'lib xizmat qilgan. Uzoq davom etgan qattiq mafkuraviy tazyiqqa qaramay, O'zbekiston xalqi avloddan avlodga o'tib kelgan o'z tarixiy va madaniy qadriyatlarini hamda o'ziga xos an'analarini saqlab qolishga muvaffaq bo'ldi., Umuman olganda, qadriyat deganda insoniyatga xizmat qiladigan, uning hayotiy ehtiyoji va manfaatlarini qondiruvchi barcha moddiy va ma'naviy boyliklar tushuniladi. Insonlarning ijtimoiy

turmushi uchun zarur bo'lgan sharoitlarni yaratib beruvchi barcha voqeliklar qadriyatlar hisoblanadi va yuqori baholanadi.

Mahallalar to'y-ma'raka qilish, hasharlar uyushtirish, oilaviy nizolarni bartaraf etish, bemorlar holidan xabar olish ishlari bilan shug'ullanadilar. Ko'pchilik mahallalarda ma'rakalar uchun kerakli ashyolar, choyxona, novvoyxona, sut-qatiq do'koni, maishiy korxonalar, bolalar sport maskanlari tashkil etilgan. Mahallalarda ozodalikni ta'minlash, jamoat tartib-qoidasini mustahkamlash, tinchlik, osoyishtalik va barqarorlikni ta'minlash, xalqning kuch-g'ayratinibunyodkorlikka yo'naltirishishlari avj oldiriladi.

Mahalla ahillik va hamjihatlik qo'rg'oni sifatida odamlar o'rtasida yaxshi qo'shnichilik, o'zaro hurmat va insoniy g'amxo'rlik tuyg'ularini tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mahalla yoshlar tarbiyasini doimo o'z diqqat markazida saqlaydi, qo'ni- qo'shnichilik ramzi sifatida yoshlarning odob-axloqi bilan shug'ullanib boradi. "Bir bolaga yetti mahalla tarbiyachi" degan tushuncha hanuzgacha o'zining ijtimoiy ahamiyatini saqlab kelmoqda. Keyingi yillarda mahallalarda sharqona urf-odatlar, ta'lim- tarbiya, axloq-odob normalarini targ'ib qiluvchi tadbirlar o'tkazib kelinmoqda. Mahallalarda turli millat vakillari yonma-yoi yashab, istiqomat qiladilar. Shu nuqtai nazardan qaraganda, mahallalarda xalqlar do'stligi va birdamlik tuyg'ulari tarbiyalab boriladi. Boshqa millat vakillari ham sharqona marosimlarga ko'nikib, ularda faol ishtirok etib kelmoqdalar. Navro'z tantanalari, ramazon va Qurbon hayitlari mahallalarda tantanali o'tkazilishi odat tusiga kirgan. Mahallaning biror joyida marosim yoki voqea yuz bersa, mahalladoshlari uni birgalikda hal etadilar. Har qanday marosimlarni mahalladoshlar bilan birgalikda o'tkazilsa, targ'ibot ishlari samarali bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov 1999-yilda "Turkiston" gazetasining muxbiri savollariga javob berib, mahalla, uning ijtimoiy ahamiyati va tarbiyaviy omillarini yuqori baholagan edi: "Mahalla kishilik jamiyatida alohida tarbiyaviy ahamiyatga molik bo'lgan o'ziga xos maskandir. Bu noyob tajriba

aholining mahallada bo'lib yashash tarzi jahonning boshqa mamlakatlarida kam uchraydi. Shuning uchun ham insonni jamiyat bilan birga yashashga o'rgatadigan, shu ruhda tarbiyalaydigan birlamchi va beqiyos makon bu mahalladir".

Asosiy yumushlar jamoatchilik yordamida olib boriladigan mahalla faoliyati cheksiz imkoniyatlar bilan belgilanadi. Mahalla faollari o'zlarining kundalik ishlarida bolalarni tarbiyalash masalasi bilan doimo shug'ullanishlari, maktab pedagoglari, ota-onalar bilan hamkorlikda ish olib borishlari zarur. Buning uchun mahalla hududida yashovchi o'quvchilarning aniq ro'yxati, ularning o'quv jarayonidagi ishtiroki, yaxshi va a'lo baholar bilan o'qishi haqida mahalla faollarini tanishtirib borish maqsadga muvofiqdir. Darslarda qatnashmaydigan, yomon baholar bilan o'qiydigan, tarbiyasi og'ir bolalar bilan ham alohida reja asosida ish olib borilmog'i lozim. Ularning oilaviy sharoitlari va ijtimoiy muhiti, ota-onalarining kasb-korlari, yurish-turishlari o'rganilib borilishi ham foydadan holi emas. "Namunali o'quvchi", "Namunali ota-ona", "Mahallamiz faxri" singari shiorlarni mahalladoshlar bilan muhokama qilib borish maqsadga muvofiqdir. Bu masalalarni hal etib borishda mahalla hududida yashovchi pedagog-pensionerlarning ta'lim-tarbiyaviy tajribalaridan unumli foydalanish yaxshi natijalarni beradi.

Mahalla an'analarini doimiy harakatlanishini ta'minlash maqsadida pedagog faxriylar, ichki xizmat faxriylari, salomatlik posbonlari va boshqalarning intellektual salohiyatlaridan unumli foydalanib, tarbiyaviy ishlar rejalarini tuzib olish lozim. Bu rejalarda "Alifbo bayrami", "Archa bayrami", "Vatan himoyachilari kuni", "So'nggi qo'ng'iroq", "Navro'z bayrami", "Armiya safiga kuzatish", "Bitiruvchi o'quvchilarning mahalla faollari va faxriylari bilan uchrashuvlari", "Fuqarolik pasportini olayotganlar bilan mahalla faxriylarining uchrashuvlari", "Tug'ilgan kunlarni mahallaning obro'li kishilari bilan birgalikda o'tkazish" kabi masalalar aks ettirilmog'i, bunday tadbirlar oshkoralik bilan, ta'sirchanligini ta'minlab, yoshlarning ta'lim-tarbiyasini yaxshilashga qaratilgan holda o'tkazilmog'i lozim.

Mahallada “Ikki avlod uchrashuvi”, “Uch avlod uchrashuvi”, “Qadriyatlarimiz kelajak poydevori”, “Faxriy va yoshijodkorlar uchrashuvi”, “O‘zbekiston qahramonlari bilan uchrashuvlar”ni o‘tkazish zarur. “Salomatlik kuni”, “Osoyishta tun”, “Tadbirkor hissi”, “Qardoshlar hayoti”, “Ogoh bo‘ling, odamlar”, “Osoyishtalik posbonlari” mavzularida tadbirlar o‘tkazilib borilishi bilan tarbiyaviy maqsadlarga erishiladi.

Yurtboshimizning quyidaga fikrlarini xulosa sifatida keltirish joizdir: “O‘zbek farzandi dastlab jamiyat tarbiyasini aynan mahallada oladi. Uning tafakkuri ko‘pchilik ichida, qo‘ni-qo‘shnilarning yaxshiyomon kunlarida birga bo‘lish orqali shakllanadi. O‘zidan kattalarning muomalasi, yurish-turishi, odob-axloqi, o‘zaro oqibatiga qarab harakat qila boshlaydi. Mahallalarimizda tong sahardan ko‘chalarga suv sepilishi, tanish-tanishmasligidan qat‘iy nazar, odamlarning bir-biriga ezgulik bilan salom berishi, oqsoqollarning yoshlar umriga baraka tilab, duo qilishining o‘zi katta tarbiya maktabidir”.

1.3.MA'NAVIY BARKAMOL INSON HAQIDA TUSHUNCHA

Ma'naviyat — insonlarning eng mukammali, eng aqlli va eng donosi, ayni vaqtda Olloh bilan odamlar orasidagi vositachi, Ollohning xalifasi. Komil inson insonlar jamiyatidan yetishib chiqadigan mo‘tabar zotdir. U azaldan martabasi aniq bo‘lgan ruh emas, balki axloqiy-ma'naviy poklanish jarayonida kamolga erishgandir.

Ushbu qarashlar, garchi bir-biriga zid bo‘lib ko‘rinsada, aslida o‘zaro yaqindir. Bu yerda eng muhimi, inson kamoloti, buyukligi e'tirof etilishini ko‘ramiz. Bunday qarashga binoan, inson va koinot, inson va iloh, inson va mavjudot o‘zaro aloqada, bog‘lanishdadir. Ahli shariat tushunchasiga ko‘ra, inson kamoloti azaldan ma'lum bo‘lib, taqdiri azal tomonidan belgilab qo‘yilgan.

Tasavvur ahli aytadiki, insonga erkin faoliyat uchun inon-ixtiyor berilgan, u harakat qilib komillikka erishuvi mumkin. Aziziddin Nasafiy kamolotning ikki belgisi bor, deb ta'kidlaydi: birinchisi, yaxshi axloq, ikkinchisi, o‘z-o‘zini tanish. Komil inson yaxshi axloqli, o‘z-o‘zini

tanigan insondir.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida" asarida ko'p masalalarni tushunishda "dinning yuksak rolini e'tirof etish bilan birga, diniy dunyoqarash tafakkurning, insonning o'zini o'rab turgan dunyoga, o'zi kabi odamlarga munosabatining yagona usuli bo'lmaganligini ham ta'kidlash zarurdir", degan edi, Darhaqiqat, dunyoviy fikr, dunyoviy turmush tarzi ham mavjud. U din va diniy turmush tarzi bilan yonma-yon yashab rivojlanib kelgan.

Komil insonni tushuntirishda dunyoviy fikrning asosida nima yotadi? Birinchi Prezidentimiz uqtirganidek, odam tabiiy omillarga ko'ra, o'zi mansub bo'ladigan irq va elatni tanlay olmaydi. Lekin dunyo qarashini, axloqiy madaniyatini hech kimning tazyiqsiz va ayniqsa, zo'rvonligisiz o'zi tanlab olishi mumkin va lozim. Modomiki, shunday ekan, mamlakatimizda huquqiy demokratik tamoyillarga asoslangan davlat, fuqarolik jamiyati qurish sari borayotgan ekanmiz, qanday dunyoqarashga asoslanishimiz kerak?

Hozirgi zamon odamlari yashayotgan ijtimoiy muhitda asosan ikki yo'nalishdagi—ilmiy-falsafiy va diniy-mistik dunyoqarash mavjudligi o'z-o'zidan ayon. Ularni bir-biriga qarama-qarshi qo'ymagan holda shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekistonning asosiy qomusi — Konstitutsiyasida dunyoviy davlat qurish nazarda tutilganligi bois bog'cha, maktab, oliy o'quv yurtlari va boshqa muassasalardagi ta'lim-tarbiya tizimi jarayonida ilmiy-falsafiy dunyoqarash shakilantiriladi.

Yoshlarda dunyoqarash ilmiy-falsafiy yo'nalishda bo'lishi, diniy dunyoqarash esa respublikada dunyoviy davlat qurish manfaatlari doirasida rivojlanishi kerak. Chunki ilmiy-falsafiy dunyoqarashda diniy va milliy ekstremizm yo'lga o'ziga xos to'siq yuzaga keladi. Shu nuqtayi nazardan komil inson masalasini ham ilmiy-falsafiy mazmunda tushunish, ta'lim-tarbiya Ishini ham shu asosga qurish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu o'rinda aytish kerakki, bu sohadagi ham nazariy, ham amaliy ish komil inson haqidagi barcha ijobiy fikrlar va qarashlarning eng foydali tomonlaridan, shu jumladan, islom

qadriyatlaridan ham foydalanishga asoslanadi.

Ayni vaqtda aytish lozimki, komil inson to'g'risidagi ilmiy- falsafiy ta'limot o'z mohiyati, ijtimoiy vazifasi va maqsadlari bilan diniy-tasavvufiy qarashlardan farq qiladi.

Ma'naviyati boy insongina komil inson bo'la oladi. Yuksak axloqiy, madaniy va jismoniy fazilatlar har jihatdan uyg'un bo'lgan, chuqur va zamonaviy bilimga, keng ilmiy-falsafiy dunyoqarashga ega bo'lgan inson komil bo'ladi.

Yuksak ma'naviy fazilatlar egasi bo'lgan komil inson: nafs xurujini, lazziyatlarga bo'lgan moyillik ojizligini yenga oladigan zotdir; odamni komil inson va mukarram inson martabasiga ko'tarish uning ma'naviyatini yuksaltirish demakdir. Har bir jamiyat tayanadigan ma'naviy qadriyatlar qanchalik umuminsoniy mazmunga ega bo'lsa, u shunchalik umrboqiydir. Odam ham shunday. Odam qanday xulq, axloqiy, madaniy sifatga ega bo'lsa, faoliyat tarzini namoyon etsa, uning qadr-qiymati ham shunchalik yuksak bo'ladi. «Sir emaski, har qaysi davlat, har qaysi millat nafaqat yer osti va yer usti tabiiy boyliklari bilan, harbiy qudrati va ishlab chiqarish salohiyati bilan balki birinchi navbatda, o'zining yuksak ma'naviyati bilan kuchlidir» (I.A.Karimov). Bu narsa inson shaxsiga nisbatan e'tibor ham, talab ham kuchayganligini ko'rsatadi.

O'zbekistonda ma'naviyat sharq falsafasi bilan uzviy bog'liq, zero falsafaning o'zi ma'naviyat. Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlab o'tganlaridek, "asrlar mobaynida xalqimizning yuksak ma'naviyati, adolatparvarlik, ma'rifatparvarlik kabi ezgu fazilatlarini sharq falsafasi va islom dini ta'limoti bilan uzviy ravishda rivojlanib keldi».

Ma'naviyat sharqona falsafaga tayanib ta'riflanishi kerak.Shunda u O'zbekiston tanlagan yoining o'ziga xosligini ifodalaydi. Sharq falsafasi islom falsafasidan ozuqa oladi. Islom falsafasi murosasizlik falsafasi ekanligi bilan xarakterlanadi. U odamlarning to'qnashuvi, o'zaro kurash va qon to'kishlar, zo'rlik, kuch ishlatishni qoralaydi.

Odamni kamol toptirish uchun jamiyatni o'zgartirish marksizm

mafkrasining tamal toshi edi. Bu tamoyil odamlarni ur-yiqitlarga, o'zaro janjallarga yetakladi. Islomiy falsafa esa jamiyatni o'zgartirish uchun odamning o'zini o'zgartirish kerak deb hisoblaydi. Jamiyat uning a'zolarining kamoloti natijasida va fuqarolarning barkamolligi darajasida takomillashadi deb o'rgatadi. Sharq falsafasida inson omili yuksak rutbada turadi, u o'z xulqining ham, o'zi yashayotgan jamiyat ma'naviyatining ham ijodkori va, aynan shu sababli, ham o'zining, ham zamondoshlarining ma'naviy sifatlari uchun javobgar.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ma'naviy omillardan foydalanish vazifasi birinchi o'ringa chiqadi, savdo, tijorat, tadbirkorlikda halollik, mehr, insof, adolat suvday kerak. Qur'oni Karimda "o'lchov va tarozini adolat bilan tortingiz" (6 sura, 152 oyat) deyiladi. Ismoil Buxoriy hadislarida molu-dunyosi ko'p odam emas, balki nafi to'q odam badavlatdir, savdoda hiyla, aldamchilik qilmoq makruhdir, deb ta'kidlanadi. Ko'rinib turibdiki, ma'naviyati past odam tubanlik sari ketadi.

Komillikning har bir davrga xos mezonlari bo'lganligini ham alohida ta'kidlash kerak. Nodonga nisbatan oqil, loqaydga nisbatan sergak, baxilga nisbatan sahiy, tanbalga nisbatan serg'ayrat, qo'rqqoqa nisbatan botirlik kabi xislatlar o'ziga xos o'lchov vazifasini ham o'tagan.

Mamlakatimizda yangi jamiyat barpo etilmoqda, uning bag'rida shakllanishi lozim bo'lgan komillikning mohiyati, shartlari va nizomlari qanday bo'ladi. Qanday yurtdoshimizni komil deb ataymiz? Eng avvalo, ota-bobolarimizning ibratli hayot yo'li biz uchun namunadir. Binobarin, komillik g'oyasi biz uchun yot narsa emas. Aytish mumkinki, O'zbekiston insoniy komillikning chuqur an'analariga ega bo'lgan o'lka. Tadqiqotchilarning qayd etishlaricha, "bu an'ana turli avlodlar o'rtasida ruhiy yaqinlikni mustahkamlaydi, yoshlar qalbida vorislik tuyg'usini uyg'otadi. Demak, komillik - eng avvalo, insoniylik sharti va buyuk ajdodlarimizga vorislik taqozosi".

Komillikning bosh mezoni insoniylik hisoblanadi. Insonning eng noyob fazilatlaridan biri uning komillikka intilishidir. Mehnat, aql, idrok, odob-axloq, odamlarga yaxshilik qilish — insonning oddiy

fazilati.

Har bir xalqning o'z yetuk allomalari, komil inson unvoniga musharraf bo'lgan ajdodlari bor. Ularning mehnati, merosi avlodlar ko'ksini g'urur bilan to'ldiradi. Xorazmiy, Forobiy, Farg'oniy, Ibn Sino, Ismoil Buxoriy, Marg'inoniy, Beruniy, Ulug'bek, Navoiy, Muqimiy va boshqalar inson qadr-qiyamatini hamma narsadan ustun qo'yishga harakat qilganlar.

Forobiy insonning yaratuvchanlik qobiliyatiga yuksak baho beradi. U inson biologik mavjudot emas, balki aql-zakovat sohibi ekanligini, o'z mehnati bilan ijtimoiy mohiyat kasb etishini uqtiradi. Yusuf Xos Hojib ham insonga aql berib qo'yilgan, shuning uchun ham yer yuzida har qanday mushkullikni oson yenga oladi, degan fikrni bildiradi. Navoiy dunyoda insonga qaraganda ulug'roq kamolot yo'q, deydi: "Menga ne yoru, ne oshiq havasdir. Agar men odam o'lsam, ushbu basdir".

Bordi-yu kamolotning eng yuksak mezonlariga odob va yuksak ma'naviyatni kiritadigan bo'lsak, bunda mukammallikning jihatlari aqlli, axloqiy, madaniy, jismoniy faoliyat bilan bog'liq ekanligini ta'kidlash joizdir, bularning har biri ham, o'z navbatida, bir qancha sohalarni qamrab oladi. Chunonchi, jismoniy faoliyat kasb-hunar bilan shug'ullanishni o'z ichiga oladi. Insonni go'zal qiladigan uning hunari, ilmi va odobi deb aytish mumkin. Hunar ham, ilm ham odamni yuksaklikka ko'taradi, unga katta obro' va shuhrat keltiradi. Biroq shaxs yaxshi hunar sohibi bo'lsayu, odob va axloq bobida qusurga yol qo'ysa, u, shubhasiz, obro' topa olmaydi. Ilm sohibi haqida ham shunday deyish mumkin. Zamondoshlarimizning chuqur ilimi dunyoqarashga, zamonaviy bilim va muayyan kasb egasi bo'lishi sohasida uyg'unlikka erishishi O'zbekistonda Kadrlar tayyorlash milliy Dasturi ruhiga singdirib yuborilganining boisi ana shunda.

Inson kamolotida jismoniy go'zallik muhim ahamiyat kasb etadi. Jismonan baquvvat, sog'lom bo'lish nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy qadriyatdir. Yurtimizda ishlab chiqilgan va izchillik bilan amalga oshirilayotgan "sog'lom avlod dasturi"ning mazmuni shu bilan

belgilanadi. Ayni vaqtda har bir inson o'zining salomatlik madaniyatini ham shakllantirmog'i va mukammallashtirmog'i lozim. "O'zining salomatligi haqida shaxsan g'amxo'rlik qilib borish madaniyatini oila, maktab, mahalla, sog'liqni saqlash tizimi, jismoniy tarbiya va sport vositasida yoshlikdan singdirib borish kerak".

Komillikning yana bir jihati Vatanga, millatga, elu yurtga sadoqat bilan xizmat qilishdir. Vatanini sevmagan, millatining tarixi va taqdiriga loqayd qaraydigan insonning komilligi haqida so'z bo'lishi mumkin emas.

Inson kamolotida oilaning roli beqiyos katta ekanligi ma'lum. "O'zbeklarning aksariyati, - deb yozadi birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov, - o'zining shaxsiy farovonligi to'g'risida emas, balki oilasining, qarindosh- urug'lari va yaqin odamlarining, qo'shnilarining omon-esonligi to'g'risida g'amxo'rlik qilishni birinchi o'ringa qo'yadi. Bu esa eng oliy darajada ma'naviy qadriyat, inson qalbining gavharidir».

Oila tarbiyasida doimiy ta'sirchan kuch oiladagi munosabat, oila muhiti, oila a'zolarining o'zaro aloqasi, ota-ona, aka-uka va boshqalarning xulq-atvori, madaniy va siyosiy saviyasi, muomala madaniyati, oilaning daromadi, yashash sharoiti va boshqa holatlar bola kamolotiga ta'sir qiladigan asosiy omillardir. Oila qanchalik tartibli, yaxshi xulq-atvorli, uiling a'zolarining o'zaro munosabatlari samimiy bo'lsa, oila tarbiyasi ham shunchalik samarali bo'ladi.

Tarbiyaning an'anaviy va zamonaviy turlari va usullari ko'p, shulardan biri shajaraviy tarbiyadir. Bu tarbiya usuli ma'lum bir ajdoddan kelib chiqqan avlodlarning qarindoshlik darajasini izchillik bilan sanab ko'rsatuvchi hujjatlarga asoslangan bo'lib, bunda bolalarga ajdodlarining kimligi shajaranomalar orqali eslatib boriladi. Bu tarbiya usuli orqali ajdodlar bilan faxrlanish hissi shakllantiriladi, ularga munosib bo'lishga da'vat etiladi.

Islomda ham har bir musulmon o'zining yetti pushtini bilishi kerakligi ta'kidlanadi. Shajara tuzishishini qayta davom ettirayotgan allomalardan biri faylasuf olim Omonulla Fayzullayev deyish mumkin.

Tarixiy hujjatlarga asoslanib u kishi Shayx Zayniddin Bobo Toshkandiy ibn Shayx Shahobiddin Abu Umar Suhravardiy shajarasini tuzdi. Omonulla Fayzullayev Shayx Zayniddin Boboning 45-avlodi ekanligi ma'lum bo'ldi.

Ma'naviy yetuklikning shartlaridan biri insoniy sifatlarning uyg'unligi masalasidir. Kishining ichki va tashqi dunyosi, sog'lom fikr va oqilona so'zi bilan amaliy faoliyati, tili bilan dili birday bo'lishi yetuklik mezoni va shart-sharoitidir. Bunday uyg'unlikka erishgan odam baxtiyor bo'ladi. Bir hakimdan baxtiyor kim? deb so'radilar. U "uch narsaning uch narsa bilan, ya'ni fikrni to'g'rilik bilan, so'zni rostlik bilan, fe'lni saxovat bilan bezagan kishi baxtiyor" deb javob beradi.

Ulkan yunon faylasufi Suqrot o'z nasihatlaridan birida shunday deydi: Uch narsani barbod qilmaslik uchun uch narsani ehtiyot qiling: boshdan ayrilmaslik uchun tilingni saqla, namozdan ayrilmaslik uchun tahoratni saqla, yurakdan ayrilmaslik uchun g'azablanishdan ehtiyot bo'l.

Barkamollikning qirralari ko'p ekanligi haqida yuqorida aytib o'tildi. Har bir shaxsni ilk yoshligidan boshlab mantiqiy fikrlashga o'rgatish hayot talabidir. Shunga ko'ra, unga har doim mantiqiy tafakkur yuritish tamoyillarini singdirib borish lozim.

Yoshlarni sog'lom fikrlashga, ayniqsa, mustaqil fikr yuritishga o'rgatish zarur. Ba'zi bolalar yoshligidan boshlab «men» yoki «o'zim» deb fikr yuritadi. Sharqona tarbiyada o'zining gapini, fikrini o'tkazishga intilish yoki manmanlik hamma vaqt ham qo'llab-quvvatlanmaydi. Ko'pincha, kattalar o'z fikrlarini o'tkazishga intiladilar, shunga qaramay mustaqil fikri bor odam odatda «fikrli odam» deyiladi.

Mustaqillik sharoitida to'g'ri ma'nodagi mustaqil fikrlash har bir yoshning qobiliyati, olamga faol munosabatini, malakasini tarkib toptirishda muhim ma'naviy omil ekanligi ta'kidlanadi

Barkamol inson tushunchasiga kiradigan muhim talablar sharq tafakkurida alohida tizimni tashkil qiladi. Ular shaxsning bosiqqligi, vazminligi, bag'ri kengligi, kamtarligi, umuminsoniylik ruhining kuchliligi, serfarzandligi, keksa va yoshlarga mehr-shafqatliligi kabilar

bilan xarakterlanadi. Bular sirasiga kishining boshqa e'tiqoddagi yoki dindagi insonlarga nisbatan sabr-toqatliligi, hurmati, tabiatni sevish, butun jonli tabiatga muhabbat bilan qarash kabi fazilatlarni ham kiritish mumkin. Respublikamizda istiqlol tufayli shakllanayotgan va tobora kishilar e'tiqodiga aylanayotgan mustaqillik tafakkuri mazmunini tashkil etadigan bunday tushunchalar tobora hayotimizda keng o'rin egallamoqda.

Komil insonni tarkib toptirish tushunchasi yangi insonni tarbiyalash bilan uzviy bog'langan va uning asosiy talablaridan kelib chiqadi. Bunda yoshlarimizda milliy iftixor tuyg'usini tarkib toptirish va chuqurlashtirish ahamiyati favqulotda katta ahamiyat kasb etadi. Milliy iftixor tuyg'usi o'z millatining boy tarixi, madaniyati va ma'naviy merosidan, uning jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasidan g'ururlanish hissiyotidir. Bu haqda keyingi mavzularni yoritishda batafsil to'xtab o'tamiz.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov va yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev asarlarida komil inson tushunchasi va uni tarbiyalashning yo'l-yo'riqari, mohiyati, tamoyillari alohida ta'kidlab o'tilgan. Uning xalqning o'tmishi va kelajagi, shon-shuhrati haqidagi har bir fikrida komil inson g'oyasi, uni voyaga yetkazishga qaratilgan mulohazalari chuqur ma'no topadi. Komil inson tarbiyasi mustaqillikka erishgan mamlakatimizda davlat siyosatining ustuvor sohasi deb e'lon qilingan.

Demak, "Komil inson deganda biz, avvalo, ongi yuksak, mustaqil fikrley oladigan, xulq-atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan bilimli, ma'rifatli kishilarni tushunamiz".

II BOB. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarning milliy qadriyatlar haqidagi tushunchasini o'stirish

2.1. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarning milliyqadriyatlar haqidagi tushunchalarini o'stirish

Milliy o'z-o'zini anglash nima? Milliy g'urur-chi? Millatga sadoqatlik nima?

Milliy o'z-o'zini anglash bevosita millat tushunchasi bilan bog'liq. Millat nima? Millat deb, muayyan hududiy birligi, til birligi, madaniyatda ko'rinadigan ruhiyat birligi, umumiqtisodiy turmush uyg'unligi va mushtarakligiga ega bo'lgan kishilarning tarixan tashkil topgan birligiga aytiladi. Bu belgilar birdaniga tashkil topgan emas. Dastlab ularning bir va bir necha shakllari kelib chiqadi va rivojlanadi. Qabilaviy birlik kelib chiqqan vaqtda hududiy, til, ruhiy va ongiy birliklar shakllangan bo'ladi.

Elat va xalq kabi birliklarda bu belgilar yanada rivoj topadi. Millatning kelib chiqishi va rivojlanishida iqtisodiy hayot birligi katta rol o'ynaydi.

Millatning yana bir ajralmas xususiyati uning davlat bilan o'zaro bog'liqligidir. Davlat millatga nisbatan ancha avval kelib chiqqan. Dastlabki davlatlar quldorlik munosabatlari davrida paydo bo'lgan. Millat ij'timoiy taraqqiyotning keyingi davriga mansub bo'lgan birlikdir. Millat davlat tashkiloti bilan mustahkam bog'langan. Davlat qudratli bo'lsa, millat ham qudratli bo'lgan.

Millat va davlat rivojida tarixiy shaxslarning roli katta. Jahon tarixi Aleksandr Makedonskiy, Amir Temur, Zahiriddin Bobur kabi ajoyib sarkardalarni yaxshi biladi. Millat o'z yo'lboshchisiga ega bo'lsa, shu millat taqdiri ko'p jihatdan unga bog'liq bo'lgan. Shaxsning tarixdagi roli masalasida turli-tuman qarashlar mavjud bo'lsada, tarixiy shaxslar millatva xalqhayotidayetakchirolnio'ynab kelganlar. Millat taqdirida yo'lboshchining roli va o'rni katta. XIV asrda Amir Temurning sarkardalik va davlat rahbari sifatidagi donoligi tufayli temuriylar davlati barpo bo'ldi.

Millat hayotida tilning roli katta. Turkiy til eng qadimgi tillardan biri. U millat va davlat kelib chiqqunga qadar ham mavjud bo'lgan. Davlat va millat paydo bo'lgach, til yanada ravnaq topgan.

Istiqlol tufayli o'zbek tili davlat tiliga aylandi. Shu bilan birga, boshqa millat va elat tillari, ularning rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratildi. Hozir mamlakatimizda yuzdan ziyod millatlar va elatlar istiqomat qiladi. Shu jihatdan milliy o'z-o'zini anglash masalasini falsafiy jihatdan tahlil etish muhim ahamiyatga ega.

Har bir millatning ongi va psixologiyasi uning ma'naviy qiyofasini tashkil etadi. Shu ma'noda millat ma'naviyat birligidir. Ma'naviy qiyofa ma'naviy jihatdan jamiyatning moddiy, ijtimoiy- tarixiy sharoiti ta'sirida shakllanadi va ijtimoiy ong ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Ma'naviy qiyofa, ij'timoiy ong shakllari o'zgarib turadi. Bu o'zgarish ijobiy yoki salbiy tusda bo'lishi mumkin. Ijtimoiy ongning o'zgarishi millatning milliy o'z-o'zini anglash jarayoniga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Milliy ong va uning shakllanishi, eng avvalo, milliy uyg'onish negizida ro'y berishi mumkin. Milliy o'z-o'zini anglash nima? Milliy o'z-o'zini anglash kishilarning muayyan millatga mansubligi, milliy tarixi, madaniyati va merosi, urf-odatlarini, milliy mohiyati, ruhiyati, iqtisodiyotini bilish demakdir. Milliy o'z-o'zini anglash ilmiy-siyosiy tus olsa va ijtimoiy harakat uchun qo'llanma darajasiga ko'tarilsa, u milliy mafkuraga aylanadi. Milliy mafkura milliy siyosatning yetakchi omili bo'lib xizmat qiladi.

Milliy uyg'onish mafkurasi millatning yashash huquqi, ajdodlarning urf-odatlarini, milliy mansublik, fuqarolik huquqi, an'analarini e'zozlash huquqi, tarixiy milliy yozuvni tiklash, o'z tilini davlat tiliga aylantirish, o'z millatini va jahon madaniyati yutuqlarini egallash huquqi, milliy iqtisodiy mustaqillikka erishish huquqi kabi muhim hayotiy masalalar majmuasidan iborat.

Milliy onglilik millatning tub manfaatlari mohiyatidan iborat. Uni tushunmaslik va inkor etish millatchilikni keltirib chiqaradi. Millatchilik o'zga millatlarga va o'z millatiga munofiqlik va xudbinlik bilan qarashdir. Millatchilik deb o'z millatining manfaatlarini

mutlaqlashtirish, o'zga millatlarning manfaatlari bilan hisoblashmaslik, ularning qadriyatlarini yerga urish, kamsitish va adolatsizlikka yo'l qo'yish holatiga aytiladi. Millatchilik biror-bir millatning manfaatini himoya etib, boshqa millatlarning ehtiyojlarini pisand qilmasdan, huquq va erkinliklarini chegaralab qo'yishga qaratilgan harakatdir.

Millatchilik milliy tuyg'udan farq qikdi. Bu masalaiarda birqatortushunchalarnibir-biridanfarqqilishkerak.Masalan, milliy tuyg'u, milliy iftixor, milliy xarakter, milliy ruhiyat (psixoiogiya), milliy mahdudlik, milliy xudbinlik, milliy o'zlikni anglash va h.k.

Milliy tuyg'u — o'z millatining milliy ruhi va xakteri, milliy his-tuyg'ulari, psixikasi (ruhiyati), temperamenti (mijozi) va fe'l- atvorlari kabi ma'naviy hodisalarning inson hayotiy faoliyatida namoyon bo'lishidir.

Milliy g'urur iftixor, faxr so'zlariga yaqin turadi, biroq ular bir-biridan farq qiladi.

Milliy g'urur millatning o'z qavmi yutuqlaridan mamnuniyat hissidir. O'z milliy davlati, o'z Konstitutsiyasi, Davlat madhiyasi, Davlat gerbi, bayrog'i uchun ich-ichidan sevinishi, ko'nglining to'lishi, mamnun bo'lishidir. Bu millatning qadr-qimmatini bilish demakdir. O'ta g'ururlanish yoki o'z millatini o'ta kamsitish ham yaxshilikka olib kelmaydi. O'ziga ortiqcha baho qo'yish, gerdayish, kekkayish singari qusurlar millatga ziyon keltiradi, xolos. Hadislarda aytilishicha, Olloh eng yomon ko'rgan narsalardan biri takabburlikdir. Hattoki masjidga gerdayib kirgan odamning namozi qabul bo'lmas ekan.

Milliy iftixor — millat o'zining yaxlit ijtimoiy birlik ekanligini ongli ravishda his etishidir. Milliy iftixor millat vakillarining qalbidagi birlik, qon-qardoshlik, til, madaniyat, ma'naviyat, iqtisodiyot va istiqbol uchun qoniqish hissiyoti, kuchli ruhiy holatdir.

“Vatan tuyg'usi” kitobi mualliflari yozganlaridek, milliy birdamlik tuyg'usi milliy ongning asosini tashkil qiladi. Milliy birdamlik yetuk va mukammal ma'naviy fazilat sifatida, milliy ongi rivojlangan mamlakatlardagi millatlarda to'laroq namoyon bo'ladi.

Mahalliychilik va guruhbozlik milliy bardamlik hissiyotining

kuchsizlanishiga olib keladi. Prezidentimiz ta'kidlaydiki, «umumiy ishimizga xalaqit beradigan mahalliychilik, guruhbozlik holatlariga faol chek qo'yish lozimligini» anglab yetish zarur.

Milliy ma'naviy barkamollikning rang-barang qirralari, boy ma'naviy meros va bugimgi qadriyatlar milliy iftixor tushunchasida mujassam bo'ladi. Milliy xarakter, milliy tuyg'u, milliy ruhiyat, milliy psixologiya bir tartibdagi, bir ma'noli tushunchalar hisoblanadi. Biroq ular ma'lum darajada bir-biridan farq qiladi. Milliy xarakter — millat qat'iyati, azmu qarori bo'lib, ijtimoiy taraqqiyotning barcha bosqichlarida o'zining barqarorligi bilan ajralib turadi.

Milliy tuyg'u tez o'zgaravchan ma'naviy hodisalar turkumiga kiradi.

Milliy ongda milliy tuyg'u, milliy psixologiya, mafkura va turli ijtimoiy hodisalarga berilgan baholar mujassamlashadi.

Milliy tuyg'ular millatning tub manfaatlarini to'la ifodalamaydi. Milliy ongda, mafkurada millatning tub manfaatlari aks etadi. Milliy tuyg'uga asir bo'lib qolish xatoliklarga olib kelishi ham mumkin, lekin uni e'tibordan chetda qoldirib ham bo'lmaydi. Milliy tuyg'ularni ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va axloqiy omillarga suyanib, umuminsoniy manfaatlar asosida rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Milliy qadr-qimmat — o'zaro hurmat bo'lib, iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy sohalarida, xalqaro munosabatlarda ko'rinadi. Hatto so'zda ham millatning qadr-qimmatini kamsitib bo'lmaydi. Milliy qadr-qimmat millatning mavjudligi, moddiy va ma'naviy boyliklari, jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi, uning sha'ni, or-nomusi, hamjihatligidir.

Milliy mahdudlik — millatning o'z qobig'ida qolishi va sof milliy an'analardan boshqa har qanday aqidani inkor qilishiga asoslanadi, millatlararo o'zaro yordam va hamkorlikka ishonmaydi.

Milliy xudbinlik — mahdudlikdan ham yomon, o'zga millatlarni kamsitishga qaratilgan, o'z millatini alohida mumtoz ustunliklarga ega deb bilishdir.

O'zbekiston istiqlolining eng katta yutuqlaridan biri turli millat va

elatlar orasida o'zaro hamfikrlik va totuvlikning ta'min etilishi bo'ldi. Barcha fuqarolarda yagona oila — O'zbekiston taqdiri uchun mas'uliyat hissi oshdi. Ularning tili, madaniyati va an'analarining rivojlanishi qonun bilan kafolatlandi.

Shunday qilib, milliy o'z-o'zini anglash, milliy iftixor O'zbekistonda siyosiy, iqtisodiy, huquqiy islohotlarni yuksak darajada olib borish sohasida ulkan ma'naviy ornini o'taydi.

O'zbekiston mustaqilligining eng katta yutuqlaridan biri shuki, ko'p millatli mamlakatda millatlararo totuvlik to'la ta'min etildi. Barcha fuqarolarda yagona oila, butun mamlakat taqdiri uchun javobgarlik hissi oshdi. Endi odamlar qaysi millatga mansubligidan qat'iy nazar, O'zbekiston fuqarosi ekanligi bilan faxrlanadi. Har bir millatning o'ziga xosligi, tili va madaniyatini rivojlantirish qonuniy kafolatlanganligi istiqbolning katta yutug'i bo'ldi. Mazkur chora- tadbirlar O'zbekiston istiqboli, mustaqillik uchun mas'ullik burchini anglashga imkon bermoqda.

Qonun ustuvorligiga asoslangan demokratik jamiyatning rivojlanishidan manfaatdor bo'lgan turli millat vakillari, O'zbekiston fuqarolari, mustaqillikning qadriga yetib, uni mustahkamlash zararligini chuqur anglamoqdalar. Ularning yaratuvchanlik faoliyati barcha jabhalarda keng namoyon bo'lmoqda. Masalan, davlatni boshqarish ishlarida ham ularning tashabbuskorligi ko'zga yaqqol tashlanmoqda. Huquqiy demokratik davlat nasldan naslga o'tadigan hokimi mutlaq irodasi bilan emas, balki fuqarolarning vakillari, xalq noiblari, ishbilarmonlar, xalq ichidan chiqqan rahbarlar tomonidan boshqarilmoqda. o'z-o'zini boshqarish jamiyat hayotining barcha sohalarida: moddiy boyliklar ishlab chiqarish, mehnat unumdorligini oshirish, oziq-ovqat yetishtirish mustaqilligini qo'lga kiritish, g'alla mustaqilligiga erishish, yonilg'i fondlarini yaratish kabi sohalarda namoyon bo'layotir.

O'zbekistonda mavjud boigan har bir milliy madaniyatdagi yutuqlar, ijobiy tomonlarni qunt bilan o'rganish, ulardan foydalanish milliy madaniyatlarni o'zaro boyitish, vatan taqdiri uchun birgalikda

qayg'urish, kishilarda umumiy maqsad uchun kurashga tayyor bo'lish hissini tarbiyalaydi.

Hozir Respublikada 80 dan ortiq milliy madaniyat markazlari ishlab turibdi. Ular O'zbekistonning ko'p millatli jamiyatini siyosiy, iqtisodiy-madaniy, ma'naviy jihatdan qayta qurish jarayonida ijobiy rol o'ynamoqda. Xalqning birligi, jipsligi va osoyishtaligi haqida gapirar ekanmiz, bu bizning bebaho boyligimiz, deydi yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoyev.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning milliy qadriyatlar haqidagi tushunchalarini singdirishda boshlang'ich sinf o'qituvchilari quyidagilarga katta ahamiyat berishlarini zarur deb hisoblaymiz:

1) milliy qadriyatlar to'g'risida o'quvchilarga tushunchalar berishda o'qituvchining yetarlicha bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishi;

2) o'qituvchining o'zi milliy qadriyatlar haqida tushunchalarga ega bo'lishi;

3) har bir mavzuni milliy qadriyatlarga bog'lay olishi;

4) o'quvchilariga milliy qadriyatlar haqidagi tushunchalarni singdira olishi;

5) ta'lim-tarbiya jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llay olishi.

6) milliy qadriyatlar to'g'risida o'quvchilarga tushunchalar berishda o'qituvchining yetarlicha bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishi o'ta muhimdir. Milliy qadriyatlar nima ekanligini, umuman qadriyat deganda nima nazarda tutilishini bilmaydigan yoki qadriyatlar ichidan millatimizga, mintalitetimizga xos milliy qadriyatlarni ajrata olmaydigan ayrim boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining oramizda hali ham borligi va ular kelajagimiz bo'lmish yoshlarga ta'lim-tarbiya berib kelayotgani, albatta, achinarli holdir.

Davlatimiz rahbari umumta'lim maktablari boshlang'ich sinflarida ishlayotgan o'qituvchi-murabbiylar haqida gapirar ekan, oliy ma'lumotga ega bo'lmagan, pedagogika kollejlarni tamomlagan o'rta-maxsus ma'lumotga ega tajribasiz o'qituvchilarining kelajagimiz

bo'lmish yoshlarga ta'lim-tarbiya berib kelayotganidan tashvishda ekanini bildirib jumladan shunday deydi: "Vaholanki, bolaning dunyoqarashi, didi, salohiyati shakllanadigan boshlang'ich sinflarga eng yetuk, eng tajribali murabbiylar biriktirib qo'yilishini oddiy mantiqning o'zi talab etadi".

Demak, o'qituvchining o'zi qadriyatlar haqida ma'lum bir tushunchalarga ega bo'lishi kerak. Qadriyatlar haqida ma'lum bir tushunchalarga ega bo'lgan o'qituvchigina qadriyatlar haqida o'quvchilarga yetarlicha ma'lumotlar, bilim va ko'nikmalar, tushunchalar beraoladi. Qadriyatlar ichidan milliy qadriyatlarni ajrata olish, nima uchun milliy qadriyat hisoblanishi haqida tushunchalar berish

O'quvchilarda milliy qadriyatlarga bo'lgan muhabbatni yanada oshirishga asos bo'ladi. Tabiiyki, o'quvchilar ongida o'zbek xalqining milliy qadriyatlar bilan faxrlanish tuyg'usi – milliy g'urur paydo bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari fan bo'yicha o'tkazayotgan har bir mavzuni qadriyatlarga, ayniqsa, milliy qadriyatlarga bog'lay olishi, dars jarayonida bir marotaba bo'lsa ham qadriyat, milliy qadriyat, urf-odatlar, milliy bayramlar kabi so'zlarni tilga olishi, unga jonli misollar keltira olishi lozimdir.

Masalan: 3-sinf o'qish kitobida Mahmud Murodovning "Sohiba kimdan xafa?"¹ hikoyasini olaylik. Ushbu hikoyadan qadriyatlarga, ayniqsa, milliy qadriyatlarga misol bo'la oladigan jihatlarni ko'plab topsa bo'ladi.

Tarbiya, ma'lumki oiladan boshlanadi. Oilada ota va ona yaxshi tarbiya olgan bo'lsa, bunday oilada tarbiya topgan farzandlar ham har tomonlama tarbiyalangan bo'ladi. Shu bois ushbu hikoyada oilada onaning to'g'ri tarbiya berishi, bolalarning onalar gapiga kirmasligi oqibatida Sohibaning o'rtoqlari oldida hijolat bo'lgani, keyinchalik esa o'z xatosini bilib pushaymon bo'lgani haqidagi voqealar bayon etiladi.

SOHIBA KIMDAN XAFA?

(Hikoya)

Mahmud Murodov

I

Peshin payti edi. Ko'chadan halloslab yugurib kelgan Sohiba ayvondagi osma soatga qaradi-yu, qo'lidagi koptokni bir chetga uloqtirdi. So'ng shoshilib uyga kirdi. Qidirgan narsasini topolmadi shekilli, yana chopib ayvonga chiqdi va o'choq boshida kuymalanayotgan oyisiga qichqirdi:

- Oyi, sariq gulli kuylagim qani? Tezroq topib bering!

Rabiya opa oshxonadan kelguncha Sohiba uyga ikki-uch marta kirib chiqdi.

- Qizginam-e, axir kiyimlaringni har erga tashlama, ilgakka ilib qo'y, deb senga necha marta aytaman!-dedi Xabiba opa uy ichini ko'zdan kechirib. U kuylakni kravot tagidan topdi.

Sohiba oyisining qo'lidan kuylakni olib, kiyinishga kirishdi.

- Qizim, dugonalarining tug'ilgan kuniga g'ijimlangan kuylakda borasanmi? Kel dazmollab beraman, - dedi Habiba opa.

Lekin Sohiba unamadi.

-E-e, shundoq ketaveraman,-deya chopib chiqib ketdi.

II

Mana Sohiba dugonasining uyida o'tiribdi. Uy bolalar bilan gavjum. Sohiba o'rtoqlariga bir-bir ko'z yugurtirib chiqdi. Qizlarning hammasi yaxshi kiyinishgan, sochlariga chiroyli lentalar taqishgan. Sohiba to'zg'igan sochini barmoqlari bilan silliqdagan bo'ldi.

Saodatning kuylagi tekis dazmollangan va o'ziga juda yarashib turibdi. Sohiba Saodatga havas bilan tikilib turib:

- Kuylaging juda chiroyli ekan, o'rtoqjon,-dedi.

- Seniki ham yomon emas, faqat dazmollanmagan xolos,- dedi Saodat.

Sohiba qizarib ketdi. Xonada kuy yangradi. Saodat uni o'yinga tortdi. Sohiba o'rnidan turdi-yu, lekin o'ynamay, uydan chiqib ketdi.

Uning charos ko'zlaridan yosh qalqidi: "Hammasiga o'zim sababchi, nega oyijonim aytganlarida ko'nmadim?"

Sohiba kimdan hafa deb nomlangan hikoyadan farzandlarning ota-onalar bilan muomalada farzandlar qanday bo'shlish kerakligi, ularning aytgan gaplariga kirish, buyurgan ishlarini o'z vaqtida bajarish, ularga qo'pol muomalada bo'lmaslik kabi fazilatlarga ega bo'lish lozimligi, aks holda Sohibaga o'xshab pushaymon yeyish mumkinligi o'quvchilarga tushuntiriladi. Bunday ota-onalar bilan bo'ladigan muomala madaniyati oilaning eng go'zal qadriyatlari hisoblanib, qadim-qadimdan avloddan avlodga o'tib kelayotgan milliy qadriyatlarimizdan biri ekanligi e'tirof etiladi.

Muomala madaniyatini bilmaslik, kattalar bilan muomalaga kirishganda qo'pollik qilish insonlarning eng yomon fazilatlari ekanligi, bunday bolalarni hech kim yaxshi ko'rmasligi boshqa bir voqea-hodisalar, masalan "Zumrad va Qimmat" ertagi orqali tushuntirilada va bu haqidagi o'quvchilarning tushunchalari mustahkamlanadi.

O'qituvchi:

- Bolalar, "Zumrad va Qimmat" ertagini hammangiz o'qigansiz, shundaymi?

O'quvchilar:

- Ha, o'qiganmiz. O'qituvchi:

- Qani, aytingchi? Siza Zumrad yoqadimi yoki Qimmat?

O'quvchilar:

-Zumrad yoqadi. O'qituvchi:

- Nima uchun Qimmat sizga yoqmaydi? O'quvchilar:

- Chunki Qimmat dangasa, uyda ish qilmaydi. Hamma ishni Zumrad qiladi. U kattalar bilan qo'pol gaplashadi.

O'qituvchi:

- Sohibaga o'xshab kattalar bilan qo'pol muomalada bo'lgan holatini eslab aytib bera olaizmi?

O'quvchilar:

- U mehmonga borganda kampirga "Chaqqon-chaqqon qimirla kampir, qornim ochib ketdi,-deydi." Kattalarga, ayniqsa keksalarga

bunday deyish yaxshi emas.

So'ng o'qituvchi xulosa chiqaradi va o'quvchilarga muomala madaniyati o'zbek xalqining milliy qadriyatlari ekanligi, azal-azaldan farzandlar kattalarni, keksalarni, ayniqsa,ota-onalarini hurmat qilishlari har birimizning qon-qonimizga chingib ketgan milliy qadriyat ekanligi haqida tushunchalar beradi.

Boshlanhich sinf o'qituvchisi o'quvchilarning milliy qadriyatlarimiz haqidagi tushunchalarini rivojlantirishda noan'anaviy darslardan, yangi pedagogik texnologiyalardan unumli foydalansa, samarali natijalar berishi mumkin.

Masalan, o'qish darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilariga milliy qadriyatlar haqidagi tushunchalarni singdirishda urf- odatlarimiz, yoki milliy bayramlarimizni rolli ijro etish, ya'ni rollarga bo'lib jonli ijro etish usulidan foydalanish mumkin. 3-sinf o'qish kitobida "Navro'z – bahor bayrami"¹ mavzusi berilgan. Ushbu mavzuni quyidagicha noan'naviy usulda o'tishni tavsiya qilamiz:

Sinf o'quvchilariga rollar bo'lib beriladi. Uch-to'rt o'quvchi bahor fasli kelib, dalalarda ish boshlanganligini ifodalash uchun qo'lida ketmon bilan yer chopayotgan, ikki-uch o'quvchi boshlariga ro'mollarni o'rab, keksa onaxonlar obrazini yaratishadi va katta doshqozonda sumalak pishirayotgan bo'lishadi. O'g'il bolalardan ikki nafari varrak yasab, uni uchirish bilan ovora, ikki-uch nafar qizlar esa qoshlariga o'smalar qo'yishayotgan, sochlariga tol novdalaridan tolpopuklar taqishayotgan, yana uch-to'rt nafar o'quvchilar qo'llariga boychechak ushlab "Boka-boka boy" she'rini aytishayotgan bo'lishadi. Sinf xonasini bahor faslini ifodalovchi bezaklar bilan bezash ham o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. Masalan, qog'ozdan qaldirg'ochlar yasash va uni ipga terib,xona shiftlariga osish, qog'ozdan bolalagan laylaklar yasab bolalariga ovqat berayotgan holatini aks ettirish mumkin.

"Navro'z – bahor bayrami matnidan foydalanib, quyidagi fikrlar o'qituvchi tomonidan aytiladi:

³UmarovaM.O'qishkitobi:3-sinfuchundarslik.- Toshkent:Cho'lpon,Toshkent.2008.-B.107.

O'qituvchi: dehqon ahlining qadimiy bayrami – Navro'zni har yili zo'r

quvonch, katta tayyorgarlik bilan kutib olish elimizning eng yaxshi udumlaridan biri bo'lib qolgan...

Shu tarzda o'qituvchi matn mazmuni bilan o'quvchilarni tanishtiradi. Navro'zda mahalla ahli birlashib, xuddi sizdek sumalaklar pishirishadi, Yalpiz, ismaloq kabi ko'katlardan solib ko'k somsalar, ko'k chuchvaralar pishirishadi. Ko'chalar supuriladi, ariq va zovurlar tozadanadi. Yangi mevali va manzarali daraxtlar ekilib, oqlanadi. Bobodehqonlar dalaga chiqib, yerga urug' qadaydilar. Navro'z kunlari odamlar yakka-yolg'iz keksalar va bemorlar holidan xabar oladilar.

Matnni ham uch-to'rt o'quvchilarga bo'lib berish va ular tomonidan sharxlab berish ham o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otishi tabiiy.

Bunday usullar orqali matn mazmuni o'quvchilarga tushuntirilganda:

1. O'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishlari ortadi;
2. Matn mazmuni tez fursat ichida o'zlashtiriladi;
3. Milliy qadriyatlarimiz haqidagi tushunchalari oshiriladi;
4. Milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimizga bo'lgan muhabbatlari rivojlanadi;
5. O'quvchilarning turli xil talent qirralari, yangi qobiliyatlari shakllanadi va rivojlanadi;
6. Aktyorlik mahoratlari shakllanadi va rivojlanadi;
7. Jamoa bo'lib ishlash qobiliyatlari rivojlanadi;
8. Tafakkur doiralari kengaytiriladi;
9. Dunyoqarashlari o'stiriladi;
10. Fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi;
11. Lug'at boyliklari oshiriladi;
12. Og'zaki va yozma nutqlari rivojlanadi.

Shuni aytish lozimki, xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirishda milliy urf-odatlarimiz va ularning zamirida mujassam bo'lgan mehr- oqibat, insonni ulug'lash, tinch va osoyishta hayot, do'stlik va totuvlikni qadrlash, turli muammolarni birgalashib hal qilish kabi ibratli qadriyatlar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada ma'naviy

hayotimizning uzviy qismiga aylanib ketgan hashar odati istiqloq davrida yangicha ma'no-mazmunga ega bo'lib, umummilliy an'anani o'zlashtirish barchamizni mamnun etadi.

Har yili Navro'z va Mustaqillik bayramlari arafasida o'tkaziladigan umumxalq hasharlari buning tasdiqidir. Ana shu hasharlar paytida mahalla va guzarlar, yo'llar va maydonlar, bog'u roglarni tartibga keltirish, dov-daraxtlar o'tqazish, kam ta'minlangan, muhtoj oilalar, yolg'iz va qarovchisiz keksalarga amaliy yordam ko'rsatish, hech shubhasiz, jamiyat tafakkurining yangilanishiga kuchli ta'sir qilmoqda.

Muhtaram prezidentimizning yuqoridagi bildirgan fikrlari asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarini milliy qadriyatlarimizdan bo'lmish hashar haqidagi tushunchalarini shakllantirish va uni rivojlantirish insonlarni bir-biriga yaqinlashtiradi, ular orasidagi o'zaro mehr-oqibatni kuchaytiradi, ahil-inoq, tinch-totuv yashash, hamjihat bo'lib ishlash kabi xususiyatlarni teran anglash imkonini beradi.

Shuni inobatga olgan holda boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarga hashar va uning eng ma'naviy boy milliy qadriyatlarimizdan biri ekanligi haqidagi tushunchalarini rivojlantirish maqsadida darsning ma'lum bir qismlarida hashar o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Masalan, darsning boshida sinfni va o'quvchilarni darsga tayyorgarligini tekshirish jarayonida agar sinf tozalik jihatidan talabga javob bermasa, o'qituvchi o'quvchilarga tozalik va ozodalik haqida qisqacha gapirib o'tib, shunday deyishi mumkin:

O'qituvchi:

- O'quvchilar, xalqimiz qadim-qadimdan tozalikka, ozodalikka katta e'tibor berishgan. Ular nafaqat o'zlarini ozoda tutishgan, balki o'zlari yashaydigan hovli, ko'cha, mahalla, qishloq va shaharlarini ozoda tutishga harakat qilganlar. Iflos joydan, ahlat ko'p yig'ilgan joylardan har xil kasalliklar chiqishi va odamlarni kasalga chalinishiga olib kelishi mumkin. Ana shunday damlarda odamlar yig'ilishib, ko'cha va qishloqlarni hashar yo'li bilan tozalashgan, bir so'z bilan aytganda obodonlashtirish ishlarida bahamjihat bo'lib birlashganlar.

Kelinglar biz ham hozir birgalashib, sinf xonamizda hashar

o'tkazamiz va tozalik ishlarini amalga oshiramiz. Hashar elga yarashar degan ibora bor xalqimizda.

Shunday qilib bir zum ichida sinf xonasida hashar o'tkaziladi va sinf xonasi tartibga keltiriladi. Hashar so'nggida o'qituvchi birinchi o'rinda rag'batlantirishi, qolaversa, hasharning foydali tomonlari, shuning bilan birga hashar – o'zbek xalqining ma'naviy yuksak milliy qadriyatlaridan biri ekanligi to'g'risida qisqacha ma'lumot berib o'tishi lozim.

2.2. Ota-onaga izzat-hurmat, oilaga sadoqat va g'amxo'rlik - shaxs ma'naviyatining yuksak ifodasi

Farzandlarning ota-onaga hurmati Sharqda hamma vaqt juda yuqori boigan. Farzandlar yoshligidanoq otasiga suyanib, onasining allasini tinglab, ularning mehriga qonib voyaga yetganlar. Ular ko'ngliga mehr ona suti bilan kirgan, Hazrat Navoiy aytganlaridek, onani oy, otani quyosh deb bilganlar. Ota-onaga bo'lgan bunday izzat- hurmat eilada shakllangan.

Oilaga bunday jiddiy e'tibor berilishi bejiz emas. Oila va jamiyat o'zaro bog'langan. Oila - jamiyatning tarkibiy qismi. Jamiyatning barcha yutuq va kamchiliklari, ziddiyatlari oilada o'z aksini topadi. Oila- insonning o'zini ishlab chiqaruvchi muqaddas makon. U inson zotini, uning avlodini davom ettirish manbai. Ota-ona, oila bolalarni tarbiyalash va ularni jismonan hamda aqlan kamolotga erishuvi uchun mas'uldirlar.

Bizning huquqiy-demokratik davlatimizning ravnaqi oila farovonligi bilan bog'liq. Binobarin, «Oila - bizning xalqimiz uchun millatning ko'p asrlik an'analari va ruhiyatiga mos bo'lgan g'oyat muhim hayotiy qadriyatlardan biridir».

O'zbekistonda oilaning o'ziga xos tomonlaridan biri uni tashkil etadigan a'zolarining ko'p sonli ekanligidir. Ularda turli avlod vakillari birga yashaydi. Shunday oilalar borki, o'z tarkibiga 7-8 ta, hatto 10 dan ortiq farzandlarni oladi. Uning bag'rida bir necha kichik oilalar istiqomat qiladi, yashaydi. Bu esa bolalarni tarbiyalash, ularni umuminsoniy ma'naviy qadriyatlar, an'analardan bahramand qilish, bilim darajasini oshirish uchun qulay sharoitlar yaratadi. Xuddi shunday oilalarda bolalar yoshlikdanoq mehnatsevarlikni, kattalarga hurmatni, bilim va hunar egallashni o'rganadi.

Oila va jamiyat munosabatlari tizimida nikoh muhim o'rin tutadi. Nikoh - erkak va ayol orasidagi tabiiy munosabatlarning ijtimoiy zaruriy, barqaror shaklidir.

Jamiyat nikoh vositasi bilan jinslar orasidagi munosabatlarni

tartibga keltiradi, yangi avlodni bunyodga keltirish va tarbiyaiashni boshqarib boradi.

Nikoh er va ayolning tabiiy munosabatlariga yagonalik va barqarorlik tusini beradi. Nikoh ikki jinsning tabiiy intilishlarini qonun vositasi bilan jilovlaydi, tabiiy irodasiga axloqiy go'zallik baxsh etadi.

Oila shaxsiylik va ijtimoiylik birligidan iborat. Uning shaxsiyligi, nisbiy mustaqilligi har bir oilaning o'z maqomi borligi bilan xarakterlanadi. U o'z xo'jaligini yurgizishda mustaqil. O'z taqdirini o'zi belgilaydi, unga birov tashqaridan zo'rlik bilan aralasha olmaydi. Shu bilan birga u jamiyatning kichik bo'lagi bo'lganligi uchun ham jamiyatdan xoli, alohida yashay olmaydi. Shu ma'noda, oila ijtimoiy hodisa bo'lib, unga ijtimoiy institut, ijtimoiy guruh deb qarash mumkin. Uning manfaatlari jamiyat manfaatlari bilan mos tushadi. Oila ijtimoiy foydali funksiyalarni bajaradi, o'z a'zolarining jismoniy va axloqiy kamoloti haqida g'amxo'rlik qiladi.

Oilaning ijtimoiy ahamiyatini anglab yetmaslik, uni mutlaqo shaxsiy ish deb qarash jamiyat manfaatlari zarar yetkazadi, er-xotin, ota-ona va farzandlar orasida yuksak insoniy fazilatlarning qaror topishiga xalaqit beradi.

Mahalliy hokimiyat va jamoatchilik oilani unutgan yedrda turli ko'ngilsiz hodisalar kelib chiqishi mumkin. 1998 yili Namangan viloyatidagi ayrim yoshlarning adashib; ba'zi ekstremistik kayfiyatdagi odamlar ta'siriga tushib qolishi bunga misol bo'ladi.

Oila va jamiyat manfaatlari bir-biri bilan mos tushsagina, oila ravnaqi haqida gapirish mumkin. Oila hayotining ijtimoiy va shaxsiy tomonlari uyg'un bo'lgandagina, u axloqiy jihatdan mustahkam bo'ladi. Bu esa oila a'zolarining ma'naviyatiga bog'liq. Odamlar qanchalik ongli bo'lsalar, jamiyat rivoji ham shunchalik rivoj topadi.

Ota-ona va farzandlar orasidagi aloqalar oilaviy munosabatlarning muhim tarkibiy qismidir. Chunki, farzandlar boigandagina oila to'la sotsial va shaxsiy ma'no kasb etadi. Ota-ona va farzandlar orasidagi munosabatlarning axloqiy va pedagogik jihatlari orasida farq borligini ta'kidlash kerak. Birinchi jihati: ota-ona va farzandlar orasidagi

muomala, ikkinchi jihati- ota-onaning bolani tarbiyalashdagi tamoyilari, uslub va vositalari majmuasi; birinchisini etika, ikkinchisini pedagogika o'rganadi. Birinchi jihat bolalar tarbiyasining g'oyaviy asosi hisoblanadi.

Istiqlol sharofati bilan oilaviy munosabatlarda yuz bergan muayyan o'zgarishlarni kuzatish mumkin. Bu o'zgarishlarning zamini jamiyat va oilaning iqtisodiy asosi tubdan o'zgarganligi, ijtimoiy mulk o'rnini xususiy mulk egallay boshlaganligi bilan bog'liq. Bu o'rinda mulkka egalik hissiyotining tiklanganligini ta'kidlab o'tish kerak. Oila a'zolari va farzandlari oila mulkini ko'paytirishdan, oilaning boy va farovon bo'lishidan manfaatdor bo'lib qoldi. Ilgari mulk ijtimoiy bo'lgan davrlarda farzandlar ko'proq ota-onaga qaram edilar. Ularning fuqarolik yetukligi ham cho'zilib, uzoq davom etardi. Hozirgi yoshlar, ayniqsa, shahar joylarida biznes bilan shug'ullanishdan, o'z iqtisodiy bilimni oshirishdan manfaatdor bo'lsalar, qishloq yoshlari mulkning turli shakllarmi tasarruf qilish, fermerlik, ishbilarmonlik yo'llarini izlamoqda. Bu holat oilaning iqtisodiy quvvatini mustahkamlashga imkon berayotir. Oilada qizlarning tarbiyasiga alohida e'tibor berish imkoniyati vujudga kelayotir. Pensiya, nafaqa, ijtimoiy yordam, tibbiy sharoitning yaxshilanishi, onalar haqidagi g'amxo'rlik, ulaming bo'sh vaqtining ko'payishi, iqtisodiy ahvolning yaxshilanishi farzandlar tarbiyasiga ko'proq e'tibor berishga imkoniyat yaratmoqda.

O'zbekiston Konstitutsiyasida ota-onaning farzandlar oldidagi burchi aniq qilib yozilgan. Ota-onalar o'z farzandlarini ular voyaga yetgunga qadar boqishlari va tarbiyalashlari kerak(64-modda).

Balog'atga yetgan va mehnat qobiliyatini yo'qotmagan bolalar o'z ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar (66-modda).

Ota-onalarning farzand oldidagi burchi haqida sharqona tarbiyaning yozilmagan qonunlari ishlab chiqilgan. Bunga ko'ra, ota-ona farzand tarbiyasi bobida kechikmasligi, chaqaloq tug'ilgan vaqtdan boshlab uning tarbiyasi bilan shug'ullanishi kerak. Buning ma'nosini tushunishda quyidagi misol yordam beradi. Respublikada va undan tashqarida ham keng shuhrat topgan o'zbek sozandasi Turg'un

Alimatov qiziq bir fikrni bildiradi. Uning aytishicha, bola tarbiyasi yo'rgakdan boshlanadi. Bola yo'rgakda yig'lagan vaqtda uning yonida musiqa asbobini chalib, uning diqqatini jalb qilish kerak. Musiqa ovozi eshitganda bola yig'idan to'xtasa, unda musiqaviy qobiliyat borligi bilinadi. Bu qobiliyatni kamol toptirish ota-onaning vazifasidir. Ona allasi ham yuqoridagi fikrni tasdiqlaydi. Binobarin, tarbiya onalar allasidan boshlanadi.

Sharqona tarbiya talablaridan biri — ota-ona farzandiga chiroyli ism qo'yishi, unga biror kasb-kor o'rgatishi, voyaga yetkazib tarbiyalashi, balog'atga yetgach, munosib juftini topib uylashi, boshini ikkita qilishidan iborat.

Farzandlarning burchi ota-ona qarigach, ularning holidan xabar olish, ularga ham moddiy, ham ma'naviy yordam qilishdan iborat. Ota bilan onaning tarbiya bobida gapining bir joydari chiqishi muhim ahamiyatga ega. Oiladagi sog'lom muhit, mehr-oqibat, o'zaro hurmat, ota-onaning hayot tajribasi, bilimi, iymon-e'tiqodi, ma'naviyati bola tarbiyasida zaruriy omil hisoblanadi.

Hozir O'zbekistonda 23 milliondan ortiq aholi yashasa, shundan 10 million 800 ming nafari erkaklar, o'n ikki milliondan ortig'i ayollar. Ayollar-oilaning hayot tomirida oqayotgan qoni. Ayollarsiz oila bo'lmaydi. Millatning davomiyligi ayol zotiga bog'liq. Farzandlar o'z onasini «volidayi mukarrama», «qiblagohim», «qiblayi ka'bam» deb e'zozlaydilar. Onalar ana shunday hurmatga loyiq. Afsuski, ona nomiga noloyiq, ma'naviy qashshoq onalar oz bo'lsada, uchrab turadi.

Oilada bola tarbiyasida otaning o'rnini hech kim bosa olmaydi. Shuning uchun donishmandlar bitta ota yuzta o'qituvchidan ustun bo'lishi mumkinligini ta'kidlaganlar. Yaxshi otalarsiz yaxshi tarbiya bo'lmaydi. Ota mehri ona mehridan kam emas. Oilada "otaning o'rni boshqa" degan gap bejiz aytilmagan. O'g'il otadan erkaklik xarakterini o'rganadi. o'z otasiga taqlid qiladi. Boladagi er yigitga xos fazilatlarni ota tarbiyalaydi.

Ota o'g'il oldida mas'ul ekanligini unutmazlik kerak. Otaning shaxsiy namunasi, mehnatsevarligi, axloqiy fazilatlari bolaga asta-sekin

o'tadi, albatta. Ota o'z farzandini insoniylikka o'rgatishi kerak. Mehnat qilmay, tekinxo'rlik bilan hayot kechirishga o'rgangan kishilarning bolalari ham, yalqov bo'ladilar. Bunday bolalar oxir- oqibatda jinoyatga qo'l uradilar. Eng yaxshi ibrat va obro' halol mehnatdir.

Ota-onaning mahallada, ish joyida, do'stlar davrasidagi nufuzi, salmog'i farzandlar e'tiboridan chetda qolmaydi. Oilada inoqlik bo'lmasa, nosog'lom muhit mavjud bo'lsa, bunday oiladan qut-baraka ko'tariladi, bolalar o'z ota-onalarini hurmat qilmay qo'yadilar.

Bozor iqtisodi tobora chuqurlashib borayotgan hozirgi sharoitda oila a'zolari o'rtasida mehr-oqibatni saqlab qolish juda muhim ahamiyatga ega. Bunda, albatta, oilaning ma'naviy va huquqiy asoslari mustahkam bo'lishini ta'minlash chora-tadbirlarini ko'rish kerak.

O'zbekistonda oilaviy munosabatlar, axloqiy normalarning asosi - oilada er-xotin tengligidir. Bu tenglik umuman oilada yangi axloqiy normalarning qaror topishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu axloqiy tenglik ularning huquqiy, iqtisodiy, siyosiy tengligi zaminida rivojlanadi.

Oilaviy tenglikning qaror topishida, shuningdek, subyektiv omillar — ya'ni er-xotinning axloqiy e'tiqodiari, o'zaro ruhiy, hissiy tajribalari ham muhim rol o'ynaydi.

Oilaviy tenglik nima degani? Bu er-xotinning oilani moddiy jihatdan ta'minlashi, bolalar tarbiyasida, ro'zg'or yumushlarida teng ishtirok etishidir. Bu tenglik, o'z navbatida, er-xotinning oiladagi ma'naviy-axloqiy tengligini shakllantiradi.

Er-xotinning axloqiy tengligi, ularning oiladagi teng axloqiy mavqeyi, obro'si oila turmushini, oilaviy masalalarni tashkil etishda er-xotin huquq va mas'uliyatlarining tengligidir.

Er-xotin tengligi — ma'naviy ehtiyojlarning yaqinligi bilan uzviy aloqador. Er-xotin ma'naviy ehtiyojlarining mushtarakligi ular orasidagi axloqiy birlikning shakllanishi va mustahkamlanishining muhim shartidir.

Oilaviy munosabatlarning ijtimoiy xarakterda ekanligini ta'kidlash kerak. Bu narsa oilaviy burchni keltirib chiqaradi. Oilaviy burch nima?

Oilaviy o'zaro burch — shaxsning jamiyat tomonidan nikoh-oilaviy munosabatlarga qo'yilgan talablariga e'tiqod bilan amal qilishidir. Oilaviy o'zaro burch: er-xotinlik burchi, ota-onalik burchi, farzandlik burchi demakdir.

Oilani mustahkamlashda huquqiy bilimlarni egallash, ularga qat'iy amal qilish muhim ahamiyatga ega. Bunda "Inson huquqlari haqidagi Deklaratsiya", "Oila haqida Kodeks", inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Oliy Majlisida qabul qilingan qonunlar va boshqa hujjatlarni o'rganishning roli katta. Mustaqillikning buyuk ne'matlaridan biri nikoh o'qitish uchun keng yo'l ochilganligidir. Nikohda kelin-kuyov oldiga katta mas'uliyatli talablar, er-xotinlik burchlari va majburiyatlari yuklatiladiki, bu narsa umrbod ular uchun ma'naviy dastur bo'lib qoladi.

Oilaviy munosabatlarda er-xotin, qiz-o'gil tarbiyasida ma'naviyatimizning muqaddas yodgorligi Qur'oni Karim va Hadislarga amal qilinsa, ayni muddao. Ularda oilani mustahkamlash, oila odobi, ota-bola, farzand burchi, qarindosh-urug'larga g'amxo'rlik to'g'risida chuqur ma'noli yo'l-yo'riqlar ko'rsatilgan.

Aytilganlardan ma'lumki, oilada er-xotin inoqligi, farzandlarga g'amxo'rligi, sog'lom muhit baxt-saodatni yaratishning muhim sharti hisoblanadi. Bugina emas, balki oiladagi sog'lom muhit butun jamiyatning ma'naviy barkamolligini ta'minlaydigan asosiy omillardan hisoblanadi. Bu sohada quyidagicha tadbiriy choralar amalga oshirildi: birinchidan, oilaviy munosabatlarning qonuniy asoslari takomillashtirilmoqda, oila manfaatlarini qonuniy muhofaza qilish, onalik va bolalik huquqini ta'minlash; ikkinchidan, oilaning ijtimoiy

manfaatlarini mustahkamlash, sog'lig'ini muhofaza qilish, oila a'zolarining ma'lumot darajasini yuksaltirish; uchinchidan, oilaning iqtisodiy manfaatlarini, bandlik darajasini ta'minlash, uy mehnati va turmush sharoitini yaxshilash; to'rtinchidan, oilaning ma'naviy, axloqiy asoslarini takomillashtirish va madaniy manfaatlarini ta'minlash uchun yetarli shart-sharoitlar yaratish.

Har bir xalqning ma'naviyati nafaqat o'zining milliy omillari, shu

bilan birga, umuminsoniy qadriyatlarning ta'siri natijasida ham amal qiladi. Shu ma'noda milliy mustaqilligimizni mustahkamlashning ma'naviy-axloqiy negizlaridan biri umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik hisoblanadi.

Darhaqiqat, milliy ma'naviyatimizning sarchashmalari boshqa xalqlarning eng yuksak qadriyatlarini ijodiy o'zlashtirish an'analari bilan bog'lanadi. Agar ma'naviyatimiz va madaniyatimiz tarixiga shu nuqtayi nazardan yondashadigan bo'lsak, o'zbek milliy san'ati, she'riyati, ilmi o'tmishda arab, fors, hatto yunon madaniyatidan bahra olganligiga guvoh bo'lamiz.

Demak, milliy va umuminsoniy ma'naviyat to'g'risida gapirish uchun yetarli asoslar mavjud. Milliy va umuminsoniy ma'naviyat o'rtasidagi munosabat masalasi mazkur muammoni chuqurroq bilishga yordam beradi.

Bu masala ayrimlik va umumiylikka xos belgilar ifodalanishining alohida bir sohasi hisoblanadi. Umumiylik narsa- hodisalarning eng muhim, aloqalarini aks ettiradi va u faqat ayrimlik orqali namoyon bo'ladi, xususiylik shakliga kiradi. Boshqa tomondan, har qanday ayrimlik ma'lum ma'noda umumiylikdir, binobarin, alohida tomoni yoki mohiyatidir.

Milliy va umuminsoniy ma'naviyat haqida so'z borganda ham ana shu jihatlar birligini ko'ramiz. Milliy ma'naviyat muayyan elat, xalq va millatga daxldorlikdir. Har bir elat va millatning faqat o'zigagina xos bo'lgan, uning milliy ruhiyati, yashash tarzi, tarixiy an'analari va fikrlash qobiliyatlari tabiatini ifodalaydigan ma'naviyati mavjud. Chunki umumiy, abstrakt narsa-hodisa, shu jumladan, ma'naviyat ham yo'qdir. Ma'naviyatning milliyliги masalasi, tabiiyki, uning tarixan shakllanganligi, milliy mazmun, koloritga egaligidir.

O'zbek xalqining milliy ma'naviyatini xarakterlaydigan, uning o'ziga xosligini ko'rsaladigan xususiyatlar quyidagilar: yuksak insonparvarlik, bag'rikenglik, mehmondo'stlik, hamma millat va elat vakillariga izzat-hurmat ko'rsatish, kattalarga izzat-ikrom, mulohazalilik, sharm-hayolilik, hamdardlik, mahalladoshlik, bolajonlik,

halollik va h.k. Bularni yanada umumlashtiradigan bo'lsak, ma'naviyatning xilma-xil jihat va qirralari shaklida namoyon bo'ladi: Hayo va Andisha, Vafo va Sadoqat, O'ktamlilik va Tashabbuskorlik, Himmat va Saxovat, Jur'at va Shijoat, Oriyat va Hokisorlik, Bosiqlik va Hilm, Farosat va Zakovat, Balog'at va Fasohat, Mardonalik va Mas'uliyat va boshqalar.

Ma'naviyat milliy ong, ijtimoiy ong, mafkura, milliy madaniyat, e'tiqod, imon, milliy g'urur, iftixor kabi tushunchalar bilan yaqin turadi. Biroq ular o'rtasida katta farq bor.

Ma'naviyat shaxsning o'z-o'zini, o'z huquqini anglashi va belgilashi hamdir. Millatning ma'naviy qiyofasi uning milliy ongi va ruhiyatida ifodalanadi. Har bir millatning ma'naviy qiyofasi jamiyatning moddiy, ijtimoiy-tarixiy sharoitlariga qarab boyib borishi qonuniy hodisadir.

Ma'naviyatning muhim unsuri bo'lgan milliy ong nisbiy mustaqildir, u jamiyatning moddiy va ma'naviy qiyofasini tubdan o'zgartirishga faol ta'sir qilishi mumkin.

Milliy ong va uning shakllanishi, eng avvalo, milliy uyg'onish zahirida sodir bo'ladi. Milliy ong va uni anglash har bir odamdan o'zining qaysi millatga mansubligini, o'z milliy tarixi, madaniyati, merosi, urf-odatlarini, tilini to'g'ri, har taraflama chuqur bilishni talab etadi. Agar milliy mansublik va uning barcha tomonlari kishilar tasavvurida ilmiy asoslangan bo'lsa, milliy o'z-o'zini anglash hisoblanadi. Milliy o'zligini anglash ilmiy-siyosiy tus olsa va ijtimoiy harakat uchun qo'llanma darajasiga ko'tarilsa, u, shubhasiz, milliy mafkuraga aylanadi. Milliy mafkura esa milliy madaniyat, qadriyat va ma'naviyat manfaatlarini himoya qiluvchi asosiy qurol bo'lib xizmat qiladi.

Milliy ma'naviyat millatchilik bilan kelisha olmaydi. Millatchilik ma'naviy qashshoqlik alomati, milliy ongning qusuridir. Millatchilik, o'zga millatlarga, qolaversa, o'z millatiga xiyonat qilishdir. O'zga millat manfaatini inkor etish, ularning qadriyatini mensimaslik, ularni kamsitish bo'lib, ijtimoiy adovat tug'diradigan illatdir. Shu ma'noda Prezidentimiz ma'naviyatimiz ifodasi bo'lgan «milliy mafkuramiz har

qanday millatchilik va shunga o'xshash unsurlardan, boshqa elat va xalqlarni mensimaslik, ularni kamsitish kayfiyati va qarashlardan mutlaqo xoli» bo'lishini alohida ta'kidlaydi.

Milliy ma'naviyatning negizini milliy madaniyat tashkil etadi. Milliy ma'naviyat -jamiyatning moddiy hayotini aks ettiradi. Uning paydo bo'lishi ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy ishlab chiqarish bilan bevosita bog'liq. Shu ma'noda ma'naviyatning paydo bo'lishi kishilik jamiyatining eng qadimiy davrlariga borib taqaladi. Insonning har bir qadami madaniyatning rivoji bilan bog'liq. Madaniyatning rivojlanishi ma'naviy jihatdan qanchalik rivoj topganligini bildiradi.

Ma'naviyat kishilik jamiyatining har bir harakatida, faoliyatida ko'rinadi. Milliy ma'naviyat - ma'naviyati yuksak, vatanparvar, donishmand shaxslar faoliyati bilan yaratiladi. Ma'naviyatni yaratishda ziyolilar bilan bir qatorda tadbirkorlar, diplomatlar, siyosiy arboblari, rahbarlar, olimlar, bastakorlar, shoir va yozuvchilar, nazariyotchilar, xullas, xalq ommasi katta rol o'ynaydi. Dunyo tafakkuri qaymog'i alohida shaxslar tafakkurida jamlanadi va u yana shu shaxslar faoliyati orqali tarqaladi.

Har qanday jamiyat taraqqiyoti xalq dunyoqarashini hisobga olgan holda, uning manfaat va ehtiyojlarini ravnaq toptirish negizida rivojlanadi. "Mustaqil O'zbekistonning kuch qudrati manbai xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligidadir, - deb yozadi O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov - xalqimiz adolat, tenglik, ahil qo'shnicilik va insonparvarlikning nozik kurtaklarini asrlar bo'yi asrab-avaylab kelmoqda. O'zbekistonni yangilashning oliy maqsadi ana shu an'analarni qayta tiklash, ularga yangi mazmun bag'ishlash, zaminimizda tinchlik va demokratiya, farovonlik, madaniyat, vijdon erkinligi va har bir kishini kamol toptirishga erishish uchun zarur bo'lgan shart-sharoit yaratishdir".

Milliy va umuminsoniy ma'naviyatlar o'zaro bog'langan. Ular bir-biriga ta'sir etib turadi.

Umuminsoniy ma'naviyat milliy ma'naviyatdan o'sib chiqadi, shunga qaramay, u mazmun jihatdan chuqur va boydir. Umuminsoniy

ma'naviyat barcha millatlar, elatlar va xalqlarning maqsad va intilishlari birligini va umumiyligini ifodalaydi.

Millatlar milliy mahdudlikda emas, balki umuminsoniy aloqalar asosida rivojlanadi va jahon taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shadi. Milliy manfaatlarni, milliy ma'naviyatni umuminsoniy ma'naviyatga qarshi qo'yish mumkin emas, milliy manfaatlar bahonasida millatparastlikni targ'ib qilish millatlararo munosabatlarga salbiy ta'sir o'tkazadi.

Umuminsoniy ma'naviyat barcha xalq va elatlarga xos bo'lgan, ularning insoniy fazilatlarini ifodalaydigan an'analar, urf-odatlar, intilishlar, g'oyalar, sog'lom fikr, yuksak did bilan baholash qobiliyati, shu asosda qilinadigan harakat va faoliyat va h.k. bo'lib, undan unumli foydalanish umumbashariy muammolarni to'g'ri hal qilishga ko'p jihatdan ijobiy ta'sir etadi. Insonning omon qolishi, ularning huquq va erkinliklari, xalqlarning har tomonlama hamkorligi, ekologik va energetik muammolar, umuminsoniy boy tarixiy meros, umuminsoniy fazilatlar, hozirgi dunyoning yaxlitligi, o'zaro bog'liqligi va boshqalar ana shunday.

Umuminsoniy ma'naviyatlarning ustuvorligi ayni vaqtda milliy ma'naviyatning mustahkamlanib borishiga yordam beradi.

Jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotining hozirgi bosqichida, bir tomondan, milliy ma'naviyat, ikkinchi tomondan, umuminsoniy ma'naviyatning ahamiyati oshib bormoqda. Hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida milliy munosabatlarning xalqaro munosabatlar darajasiga ko'tarilishi kuzatilmoqda. Bu bilan umuminsoniy qadriyatlarning roli ham ortib borayotir.

Milliy va umuminsoniy ma'naviyatning o'zaro bog'lanib ketganligini siyosiy va ma'naviy sohalardagi jarayonlarda yaqqol ko'rish mumkin. Respublikamiz jahon iqtisodiyoti bilan o'zaro yaqinlashish maqsadida bozor munosabatlarini tanlab oldi va shu yo'ldan rivojlanmoqda. O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'zining milliy yo'li orqali borayotganligi diqqatga sazovordir.

Bunday iqtisodiy siyosat ham respublikaning hamda insoniyatning manfaat va talablariga mos tushadi. Shu sababli ko'pgina

rivojlangan mamlakatlar bizga xayrixoh bo'lishmoqdalar va o'z yordamlari bilan ko'maklashmoqdalar. O'zbekiston Yevropa hamjamiyati, Xalqaro valyuta fondi va boshqa iqtisodiy tashkilotlar ishida faol qatnashmoqda. Respublikamiz xalqaro huquqning teng huquqli subyekti sifatida BMTga a'zo bo'ldi.

Milliy ma'naviyatimizning ko'pgina tomonlari umumjahon ma'naviyatiga aylanib ketganligini hech kim inkor qila olmaydi. Buning yorqin isboti sifatida 1990 yil Imom at-Termiziy tavalludining 1200 yilligi, 1996 yil Amir Temur tavalludining 660 yilligi, Ulug'bek, Navoiy, Farg'oniy, Ismoil Buxoriy va boshqa ulug' zotlarning yubileylari YuNESKO rahnamoligi va ishtirokida nishonlanganidir.

Prezidentimiz Ahmad al-Farg'oniya bag'ishlangan marosimda shunday degan edi: "Uning merosi insoniyatning yangi ilm cho'qqilariga ko'tarilishiga sababchi bo'ldi, butun ma'rifiy dunyo olimlari uchun dasturi lamal bo'lib xizmat qildi" (Milliy tiklanish, 1998- yil, 27-oktabr). Uning "Astronomiya" kitobi XII asrda lotin va ivrittillariga tarjima qilindi, XV asrdal Italiya, keyinchalik Germaniya, Fransiya va AQShda nashr etildi. Mashhur sayyoh Xristofor Kolumb 800 yil o'tib Ahmad al-Farg'oniyni Yer meridiani darajasi haqidagi fikrlari to'g'riligini e'tirof etdi. Oydagi kraterlarning ikkitasi - Ahmad al-Farg'oni va Mirzo Ulug'bek nomi bilan ataladi.

Tabiiyki, o'zbek xalqining milliy ma'naviyati jahon tamaddunidan chetda paydo bo'lgan emas. Ma'naviyatimiz, avvalo, o'z zaminida, qolaversa, umuminsoniy ma'naviyat yutuqlari ta'sirida shakllandi va kamol topdi. Ayniqsa, u Hindiston, Xitoy, Qadimgi Yunoniston, Rim madaniyati va jahondagi boshqa madaniyatlar ta'sirida yana boyib bordi, ulardan ma'naviy ozuqa oldi. O'z navbatida, o'zbek xalqi ma'naviyati boshqa xalqlar ma'naviyatiga, shuningdek, umumjahon madaniyati ravnaqiga katta ijobiy ta'sir o'tkazdi.

Yevropa olimlarining ta'kidlashicha, Yevropa Sharqdan savodxonlikni, aniq fanlar va ularni egallash usullarini, dehqonchilik va chorvachilik ilmlarini, dengizda suzish hunarini, harbiy texnikani, tasviriy san'at, me'morchilik sirlarini, she'riy san'at jozibasini

o'rgangan.

Sharqlik savdogarlar ilk bor Osiyo bilan Yevropa o'rtasidagi tijorat yo'llarini ochdilar. Bunga Buyuk ipak yo'li yorqin misol bo'la oladi.

Sharqliklar algebrani dunyoga keltirdilar, inson qo'liga tabiatni ochmoq uchun kalit tutqazdilar, fizikaning barcha bo'limlarini shu kalit yordamida ochdilar. Algebra, algoritm ilmi bobokalonimiz al-Xorazmiy ijodiy kashfiyoti bilan bog'liq ekanligini eslasak, milliy iftixor tuyg'usi jo'sh uradi.

Bozor munosabatlari qaror topayotgan hozirgi sharoitda har bir inson, har bir fuqaro o'zligini chuqur anglashi, boy milliy ma'naviy merosini egallashi, boyishini umuminsoniy ma'naviyat bilan uyg'unlashuvi negizida amalga oshirishi muhim ahamiyat kasb etadi.

2.3. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga milliy qadriyatlarhaqidagi tushunchalarini singdirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish

O'quv-tarbiyaviy jarayonini ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash zarurligi ham alohida ko'rsatib o'tilgan. O'qitishga texnologik yondashuv, ya'ni o'quv jarayonini ham ishlab chiqarish jarayoni kabi takrorlanuvchan xarakterga ega bo'lishini ta'minlashga oid dastlabki izlanishlar XX asrning 50-yillarida amerikalik-pedagog olimlar tomonidan olib borilgan. Xususan, "Ta'lim texnologiyasi" iborasi ham birinchi marta amerikalik olim B. Skinner tomonidan ishlatilgan.

Hozirgi kunda "pedagogik texnologiya" tushunchasiga "yangi", "ilg'or", "progressiv" kabi so'zlarni qo'shib aytilishi ham nisbiy mazmunga ega, bu tushunchaning yagona talqini ishlab chiqilmagan. Hozirgi kunda jahon pedagogikasida "pedagogik texnologiyalar" tushunchasiga turlicha ta'rif berilgan. Xalqaro YUNESKO tashkiloti pedagogik texnologiya tushunchasiga quyidagicha ta'rif beradi:

Pedagogik texnologiyalarning tub mohiyati, o'qitishning an'anaviy og'zaki bayon qilish usulidan voz kechib, o'quvchilarni ko'proq mustaqil ta'lim olishga undashdan iborat. Bunda o'qituvchi o'quvchilar bilish faoliyatining boshqaruvchisi, maslahatchisi, yakuniy natijaga yo'llovchi vazifasini bajaradi.

Hozirgi kunda o'qituvchilar metodikani ko'p hollarda texnologiyadan ajrata olmayaptilar.

Metodika-o'quv jarayonini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar majmuasidan iborat. Metodikadan ko'zlangan maqsad fan mavzulariga oid nazariyalarni aniq hodisalar tekisligiga ko'chirish va qo'llashdir.

Pedagogik texnologiya-o'qitish jarayonining o'zaro bog'lik qismlarini tashkiliy jihatidan tartibga keltirish, bosqichlarini ko'rish, ularni joriy etish shartlarini aniqlash, mavjud imkoniyatlarni hisobga olgan holda belgilangan maqsadga erishishni ta'minlashdir, yoki pedagogik texnologiya o'qituvchining kasbiy faoliyatini yakunlovchi va

ta'limda yakuniy natijani kafolatlaydigan muolajalar yig'indisidir.

Texnologiya – o'zining egiluvchanligi, natijalarning turg'unligi, samaradorligi, oldindan loyihalaniş zarurati bilan metodikadan farqlanib turadi.

Muammoni g'oyalar, fikrlar bildirish yo'li bilan hal qilish usuli. O'quvchilar birlashgan holda qiyin muammoni yechishga harakat qiladilar, shaxsiy g'oyalarini ilgari suradilar. Asosiy vazifasi muammoni mustaqil tushunish va uni yechishga motivatsiya(qiziqish) uyg'otishdir.

O'quvchilar oldiga ma'lum bir muammolar qo'yiladi. Barcha ishtirokchilar bu muammoning yechimi to'g'risida o'z fikrlarini bildiradilar. Qisqa vaqt ichida bir qancha g'oyalar aytiladi, javoblar qisqa, lo'nda bo'lishi lozim.

Bu usul universal bo'lib darsning barcha etaplarida foydalanilishi mumkin. Aytilgan fikrlar qog'ozda yoki magnitofonga yozib boriladi va eng yaxshi takliflar mulohaza qilinib, muammo yechimi birgalikda tanlanadi. Bu usul fikrlarning bir xilligini yo'qotadi va keng doirada tafakkurlash, muammoni yechishda ijodiy hamkorlikda ishlash muhitini yaratishga yordam beradi. Og'zaki va yozma usullarda bo'lishi mumkin.

Biz salomlashish mavzusida bu usuldan foydalangan holda dars tashkil qilamiz . Avval salomlashish nima, uning qanday qonun-qoidalari bor degan savollarga javob berib o'tiladi:

Odobning boshi salomdan boshlanadi. Salomlashish–qadimiy odat. Dunyodagi barcha madaniy xalqlar o'zaro insoniy munosabat, muomala va muloqotni salomdan boshlashadi. Har bir xalqning salomlashishi bilan bog'liq bo'lgan o'z urf-odatları bor. Hindistonda qo'l kaftlarini birlashtirganча, peshonalariga tirab, afg'onlar yuzlarini yuzlariga suykaganча kift urishtirib salomlashishsa, inglizlar bosh kiyimini olib yengil ta'zim qilishadi.

Biz o'zbeklar barcha islom dunyosi xalqlari singari bir-birimizni ko'rganda "assalomu alaykum" deya qo'l olishib ko'rishamiz. "assalomu alaykum" iborasi arabча sizga tinchlik tilayman degan ma'noni bildiradi "Vaalaykum assalom" esa sizga ham tinchlik tilayman javob

salomi sanaladi.

Salomlashish odati yosh va marosim bilan bog'liqdir. Masalan , keksa odamlar bir-birlari bilan ikki qo'llab ko'rishishadi. Salom kalomi savob so'ziga uyqashdir ma'no jihatdan ham bir-biridan uzoq emas. O'zidan kattalarga salom bermoq bizlar uchun ham qarz, ham farz. Salom berishni kanda qilmaydiganlarni odobli, ahloqli; salom sizni odobsiz- tarbiyasiz sanab kelishgan qadimdan ota- bobolarimiz. Salom bergan savob oladi , deyishadi. Chunki salom berish bilan ko'p odamning kayfiyatini ko'tarasiz, hurmatini oshirasiz, chiroyini ochasiz. Alik olganning hayotga muhabbati, insonga ishonchi ortadi, ruhi tetiklashadi. Katta savob ishlar ham mana shu kichik kalomdan boshlanadi. Salom xudoning qarzi deydi keksalar. Salom insoniylikning ham boshi.

O'qituvchi so'ngra bir qancha savollarni o'rtaga tashlaydi.

1. Salom nima?
2. Salom nimadan boshlanadi?
3. Salomlashishning qanday turlari bor?
4. Salomlashish yoshga bog'liq jarayon sanaladimi? Bu haqdagi shaxsiy fikringiz?
5. Salom qanday hollarda berilmaydi?
6. Salom so'zining savob so'zi bilan aloqadorligi bormi? Bor bo'lsa qanday izohlaysiz?
7. Salom berishni kanda qilmaysizmi?
8. «Assalomu alaykum» so'zining ma'nosi nima?
9. «Vaalaykum assalom» so'zining mazmunini ayting?
- 10.«Assalomu alaykum»ning sehrini namoyon etuvchi ertak, hikoyat, hikmatlardan bilasizmi?
- 11.Salom berishdagi ahloq va odob qoidalari deganda nimani tushunasiz?

O'qituvchi sinfdagi o'quvchilarni ma'lum guruhlariga bo'lib qo'yadi. Savollarga javob vaqti belgilanadi. Har bir guruh yuqoridagi savollarga tayyorlanish jarayonida har xil usullardan foydalanishlari mumkin.

Yangi pedagogik texnologiyani qo'llashning ahamiyati katta.

Hammamizga ma'lumki boshlang'ich sinf o'quvchilari yangilikka intiluvchan, qiziquvchan, bilim olishga shijoati yuksak darajada bo'ladi.

Odatda o'qituvchining o'quvchilarga bir xil qolipda dars o'tishi an'anaga aylangan. Endilikda esa o'quvchilarga mustaqil topshiriq berish, darsga mustaqil tayyorgarlik ko'rib kelish, berilgan mavzu yuzasidan erkin fikr bildirishni yangi usulda dars o'tishni asosi deb bilamiz. Noan'anaviy usulda biz o'quvchilar bilan yakka tartibda yoki guruhlariga bo'lib dars o'tishiimz mumkin. Bunda har bir o'quvchi bilan yakka tartibda ishlashga imkoniyat bo'ladi. Boshlang'ich sinflarda dars o'tishda asosan o'yin uslubidan, modulli texnologiyadan fanlararo integratsiyadan foydalanish mumkin. Bu usullarning hammasi ham bolalardan mustaqil ishlashni, o'z fikrini erkin bayon etishni, keng fikrlashni talab etadi. Agar boshlang'ich sinf o'quvchilarini yangi pedagogik texnologiyadan foydalanib o'qitilsa, u holda;

- O'qish darslarida o'rganiladigan mavzunio'quvchilarga qiziqarli qilib tushuntirish imkoni yaratiladi;
- O'quvchilarning zo'riqishinioldiolinadi;
- O'quvchilarning mustaqil bilim olishiga imkon yaratiladi va ularning mustaqil faoliyati rivojlantiriladi;
- Har bir o'quvchining darsga qiziqish bilan ishtirok etish, o'zfikrini bildirishiga imkon beradi;
- O'quvchilarni og'zaki nutqni rivojlantiriladi;
- Bo'sh o'zlashtirishning oldi olinadi.
- O'quvchilar,nafaqat bilim oladilar, balki ahloqiy jihatdan tarbiyalanadilar;
- Milliy qadriyatlarimiz,urf-odatlarimiz va ana'nalarimizhaqidagi tushunchalari rivojlantiriladi.

O'quvchi faol bo'lishi uchun, avvalo o'qituvchi faolligi talab etiladi. Darhaqiqat faollik-buguning eng muhim tushunchasi. Chunki, Vatanimiznng ravnaqi, ta'lim taraqqiyoti ko'p jihatdan o'qituvchi va o'quvchilarning faolligi bilan chambarchas bog'liq. Afsuski, faollikka daxldor ommaviylik borasid muammolarning borligi sir emas. Qirq daqiqa davom etadigan dars jaaryonida bir og'iz so'zlamaydigan

“indamas” o‘quvchilar, darslikdan ko‘z olmaydigan o‘qituvchilar oramizdan ko‘plab topiladi.

Dars davmolda faollikni ta'minlash uchun quyidagi usullardan foydalanish mumkin.

Guruhlarga taqsimlash:

Agar o‘qituvchi o‘quvchilar erkin fikrlashini xoxlasa kichik guruhlarda ishlash texnologiyasidan foydalanshi lozim. Bunda quyidagi usul va vositalarga tayanadi.

O‘quvchilar sonini hisobga olgan sinf ikkitadan oltitagacha guruhlarga bo‘linadi. Har bir guruhda to‘rttadan oltitagacha a'zo bo‘lishi kerak.

Guruhga eng faol o‘quvchi sardor qilib saylanadi. Har bir guruhga past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar teng taqsimlanishi lozim.

Guruhlarni yangi mavzuga mos tarzda nomlanadi. Masalan, 3- sinf “O‘qish kitobi” dagi “Go‘zal fazilat-inson xusni” bo‘limining birinchi mavzusi odob axloq haqida. Shunga ko‘ra guruhlarni “Odob”, “Axloq”, “Go‘zal fazilat” deb nomlash mumkin. Guruh azolari jamoa nomini she'rlar, fikrlar bilan izoxlaydilar. O‘qituvchi esa ularni to‘ldiradi.

Guruhlarning ko‘pligi ish natijalarini topshirish vaqtini cho‘zib yuboradi. Guruhda o‘quvchilar sonini ko‘pligi esa guruh ishida faol ishtirok etish imkonini cheklaydi. Shuning uchun o‘quvchilarni guruhlarga taqsimlash ishlarini avvaldan rejalashtirish zarur.

Guruhlar tarkibidan doimo boxabar bo‘lish, faqat a'lochi o‘quvchilardan yoki past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilardan iborat guruh tuzilishiga yo‘l qo‘ymaslik lozim. Iloji boricha guruhlar tarkibini tez- tez almashtirgan ma'qul. Buning uchun guruhlarga taqsimlashning qiziqarli usullarini o‘ylab topish kerak. Kichik guruhlarda ishlash o‘quvchilarni faollashtiradi. Topshiriq yoki savol asosida muammo tanlabolinadi. Berilgan savolga bahsli jihatlar bo‘lishi lozim. Kichik guruhlarda ishlayotganda guruh ishtirokchilari o‘rtasida vazifalar taqsimlangani ma'qul. Bir o‘quvchi munozarani boshlab beradi. Guruhga sardor tanlanadi. Sardor guruh a'zolari ichida eng aqlli,ziyrak bo‘lishi kerak. Bu jarayonda o‘qituvchi berilgan savollar uchun

ajratilgan vaqtga e'tiborli bo'lishi talab etiladi.

Ayni paytda o'quvchi topshiriqni tushunmasa, o'qituvchi guruh oldiga kelishi va topshiriqni tushuntirishi lozim. Guruhlar ishini o'quvchilardan tashkil etilgan ekspert guruhi baholab boradi. Guruhlar ishini yakunlagandan so'ng ekspertlarga so'z beriladi, ular natijalarni e'lon qiladilar.

Kichik guruhlarda ishlashda o'qituvchi quyidagilarga amal qilishi lozim. O'qituvchi kichik guruhlarda ishlash uchun belgilangan vaqtga aniq rioya etadi. Guruhlarga yordam berayotganda o'qituvchi tazyiq o'tkazmaydi. 1-guruh aytgan fikrlar 2-guruh tomonidan muxokamaga toritilishiga ijobiy qaraydi. Zarur bo'lib qolgan o'rinlarda bildirilgan fikrlarga o'qituvchi tomonidan tuzutishlar kiritilishi mumkin.

Tezkorsavol-javob.

Mazkur usul o'tilgan mavzu yuzasidan o'quvchilar olgan bilimlarini mustaxkamlash va aniqlashning eng tezkor usuli bo'lib, o'quvchilarni tez va aniq fikrlashga o'rgatiladi, bilimlarni yanada oshirishga undaydi, xotirani charxlaydi, dunyoqarashini kengaytiradi. Undan foydalanishda quyidagilardan foydalaniladi.

Tezkor savollar o'qituvchi tomonidan o'tilgan mavzular asosida tuziladi. Javobni o'ylash uchun vaqt berilmasligi avvaldan aytiladi. Savollarga javob berishda vaqtga jiddiy e'tibor beriladi. Guruhlar bilan ishlashda savollarga aloxida e'tibor beriladi. Natijalar o'z vaqtida e'lon qilib boriladi.

Tezkor savollardan namunalar.(4-sinfuchun).

1. Vatan deganda nimani tushunasiz?
2. Davlat ramzlariga nimalar kiradi?
3. Bayrog'imizdagi yashil rang nimani bildiradi?
4. Madhiyamizning muallifi kim?
5. Siz qaysi respublikada yashayapsiz?
6. O'zbekiston qachon mustaqil deb e'lon qilingan?
7. O'zbekistonning poytaxti qaysi shahar?
8. O'zbekistonning davlat tili qaysi til?
9. A.Navoiy kim bo'lgan?

10. Dunyoda inson uchun eng yaxshi narsa nima? “Aqliy hujum” usuli.

“Aqliy hujum” usuli muammoli darslarni tashkil etishda keng qo‘llaniladigan usul hisoblanadi. Bu usul o‘quvchilar tasavvurini boyitib, ularni ijodiy faollikka undaydi, muammolarga ko‘plab echimlar o‘ylab topishga yordam beradi. “Aqliy hujum” usulini o‘tkazishda quyidagi qoidalarga amal qilinadi:

- O‘quvchilar erkin holatda joylashtiriladi;
- O‘rtaga muammoli savol tashlanadi;
- “Aqliy hujum” usulini o‘tkazish qoidalari, tartib, intizomi tushuntiriladi;
- O‘quvchilar o‘z fikrlarini yozish uchun doska va vatman qog‘ozini oldindan tayyorlab qo‘yiladi;
- O‘quvchilarni erkin fikrlashlari uchun sharoit yaratib beriladi;
- O‘quvchilar bildirgan g‘oyalarni, ularning o‘zigaxosligi aniqlanadi;
- Bildirilgan g‘oyalar soni va sifatiga qarab baholanadi;
- O‘zga guruh a‘zolari ustidan kulish, kinoyalari sharxlar, mayna qilishga yo‘l qo‘yilmaydi;
- G‘oyalar qancha ko‘p bo‘lsa, shuncha yaxshiligi uqtiriladi;
- G‘oyalar takroran aytilmaydi;
- G‘olib guruh aniqlanadi va rag‘batlantiriladi.

“Aqliy hujum” usuli uchun taxminan quyidagi savollardan foydalanish mumkin:

1. G‘oya nima?
2. Milliy g‘oya nima?
3. Bunyodkorlik g‘oyalarining ahamiyatini ayting.
4. Vayronkor g‘oyalarga munosabatingizniqanday?
5. № 451 Prezident qarori qachon qabul qilingan. “Zukkolar boshqotirmasi” usuli.

Bu usul o‘quvchining fikrini bir joyga jamlashga, xotirasini mustahkamlashga imkon beradi. Boshqotirma usuli quyidagicha o‘tkaziladi:

Boshqotirmani o'qituvchi oldindan tayyorlab qo'yadi. Boshqotirmani bajarish uchun vaqt belgilanadi va vaqtga qat'iy amal qilinadi. Guruhlarga berilgan boshqotirma so'zlarini miqdor va mazmunan tengligiga e'tibor beriladi. Berilgan boshqotirma javoblari tekshiriladi va g'olib rag'batlantiriladi.

Xotira mashqi.

Ushbu usul o'quvchilarning xotirasini mustahkamlashga, olingan bilimlarni yodda saqlab qolishga yordam beradi. Bu usul quyidagi tartibda o'tkaziladi.

O'tilgan mavzularga oid tarixiy sanalar o'qituvchi tomonidan oq qog'ozga yoki doskaga yozib, tayyorlab qo'yiladi. O'quvchilar bu tarixiy sanalarda qanday voqealar bo'lganligini yozishlari kerak. Topshiriqni bajarishda belgilangan vaqtga amal qilinadi. Topshiriqni to'liq bajargan o'quvchi yoki guruh g'olib risoblanadi.

Xotira mashqi usulidan foydalanilayotganda tarixiy sanalardan namunalar.

1991-yil 1-sentabr.

1992-yil 2-iyul

1336-yil 3-aprel.

1441-yil 9-fevral

2006-yil 25-avgust.

“Atamalar jangi” usuli.

Bu usuldan foydalanish uchun ortiqcha tayyorgarlik talab etilmaydi. Shuningdek bu usulni har qanday dars uchun qo'llash mumkin. O'qituvchi guruhlardan bittadan o'quvchini o'rta chiqaradi va ularga fan bilan bog'liq tushunchalar, lug'atlar, atamalar yoki buyuk ajdodlarimiz nomlarini navbatma navbat aytishini, o'zidan oldingi o'quvchining fikrini takrorlamasligi tushuntiradi. Bu usul o'quvchilarni sezgirligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga o'rgatadi. Bunda qoidalar quyidagicha bo'ladi;

- Vaqtni belgilab unga amal qilinadi. Atamalarni to'g'ri ishlatilishiga e'tibor beriladi.

- Musobaqa g'olib aniqlanguncha davom ettiriladi.

- G'olib o'quvchi rag'batlantiriladi. Ularning soniga ko'ra g'olib guruh aniqlanadi.

Nuqtai nazaring bo'lsin.

Bu usulda o'quvchilar muayyan muammoga o'z nuqtai nazarlarini asosli dalillab, himoya qilishga o'rganadilar. O'quvchiga muammo muhokamasi vaqtida o'z fikrini o'zgartirish imkonini berishi mumkin. Bu usul o'quvchilar o'rtasida munozara yuzaga kelishi va munozara jarayonida o'z g'alar fikrini tinglay olishi, ularga qo'shilish, qo'shilmagan taqdirda o'z fikrini dalillar asosida isbotlab bera olishi ko'nikmasini shakllantirish maqsadida qo'llanadi. O'qituvchi savollari bilan dars jarayonida faol bo'lmagan o'quvchilarni munozarada ishtirok etishga majbur qiladi. O'quvchi dastlab sinfning to'rt burchagiga tshrtta so'z yozilgan qog'ozni ilib qo'yadi.

Sinf o'quvchilaridan ko'ngillilari o'zlariga ma'qul kelgan qog'oz oldiga boradilar. Qog'ozga yozilgan so'zlarni o'quvchilar o'z nuqtai nazarlari bilan izoxlaydilar. Bunda ularning nuqtai nazarini anglab olish uchun savollar berish mumkin. Boshqacha firda bo'lgan o'quvchilarga so'zlash imkoni beriladi. O'qituvchi bildirilgan fikrlarga qo'shimcha kiritishi, to'ldirishi mumkin. Boshlang'ich sinflarda ana shunday usullardan foydalanish dars o'tish o'quvchilar faolligini oshiradi. Faollikning mazmun mohiyati aslida ijobiy fikrlash, tashabbuskorlikni tashkil etadi.

Bu usullar o'qituvchining o'quvchilar bilan muntazam qo'llaydigan, o'quvchilarga o'z aqliy qobiliyatlarini va qiziqishlarini rivojlantirish, bilim va ko'nikmalarini egallashi hamda ulardan amalda foydalanish imkonini beradi.

Dars jarayonida bajarilayotgan bunday ish turlari o'quvchining xotirasini mustaxkamlashga yordam beradi.

Shunday usullardan yana biri ota-onalar bilan hamkorlikda olib boriladigan ishlardir. Bunda ota-onalar dars jarayonida turli ta'limiy o'yinlarda ishtirok etadilar.

Ilg'or pedagogik texnologiya elementlari hisoblangan interfaol usullardan unumli foydalanish muvaffaqiyatli natijalar garovi

hisoblanadi va yuqoridagi fikrlarni amalga oshirishda quyidagicha ish turlaridan foydalansh mumkin. Masalan,

Bu qanday soʻz.

Soʻz uchidagi harfdan iborat birinchi harf harflar jadvalida 14-oʻrinda, keyingisi 13-oʻrinda, oxirgisi 1-oʻrindan joy olgan. Bu oʻyinning natijasi keyin daftarga yoziladi.

Javob "ONA".

2.4. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish darslariorqali milliy qadriyatlarimizni o'rganishning samarali omillari

Milliy qadriyatlar, urf-odatlar yoshlar tarbiyasida milliy tilni, milliy ma'naviyatni, milliy o'zlikni, milliy ruhiyatni, milliy urf- odatlarni, milliy an'analarning rivojlanishi, shakllanishlarini, ta'minlaydi. Bugungi kunda barcha oilalarda, ta'lim-tarbiya maskanlarida yoshlar tarbiyasini takomillashtirishda milliy qadriyatlarga tayanishlari ijobiy pedagogik samara beradi.

“Darhaqiqat, milliylik – bu qadriyatlardir. Chunki, milliylikni o'zida mujassam qilgan insongina ota-bobolaridan me'ros bo'lib qolgan milliy qadriyatlarga chuqur hurmat bilan qaraydi. Shubhasiz, yoshlarimizga ana shunday milliylikni singdirishda mamlakatimizda olib borilayotgan ta'lim tizimiga bo'lgan e'tibor, o'quvchi shaxsini komil inson sifatida kamol toptirishni alohida aytib o'tmoq lozim.

O'zbek pedagogikasi o'z ildizlari bilan juda qadim zamonlarga borib taqaladi. Bizgacha etib kelgan noyob obidalar, afsona va bitiklar, qaxramonlik eposlari, ishqiy-romantik dostonlar, nomalar va ajoyib lirik she'rlar, urf-odatlar va an'analar milliy iftixorimiz ma'naviy tariximizni shaxodatnomalari sifatida ana shundan dalolat beradi.

Ana shunday keng mazmun va nodir tajribalarning umumlashmasi bo'lgan xalq pedagogikasining noyob durdonalaridan biri turkey xalqlarning eng muhim urf-odatlari, an'analari, milliy ma'naviy qadriyatlarning o'ziga xos qomusi bo'lgan, ota-bobolarimizning asrlar davomida hayotiy tajribasi, diniy, axloqiy, ilmiy, adabiy

qarashlarini ifoda etadigan tarixiy yodgorliklari orasida “Devonu lug'atit turk” asari ham alohida ahamiyatga ega.

Ma'naviy, axloqiy mukammallik, vijdonlilik, or-nomuslik, yaqinlarga g'amxo'r bo'lish, tinchlik osoyishtalikni saqlash kabi insoniy tuyg'ular o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, ularning asosidamilliy qadriyatlar, milliy tarbiya yotadi. Shularni hisobga olgan holda “Devonu lug'atit turk”da xalqning bebaho donoligining ifodasi bo'lgan maqollar,

ko'plab pandnomalar, yuksak insoniy fazilatlar tarannumiga bag'shlangan lirik va epik parchalarni kiritishimiz mumkin.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ma'ruzalarida ta'kidlaganlaridek: "Mintaqamizda va butun dunyoda yuzaga kelayotgan murakkab geosiyosiy sharoitda bizning zimmamizda mamlakatimizning havfsizligi va barqarorligini ta'minlash, shu muqaddas zaminimizda hukm surayotgan tinch osoyishta hayotni saqlash kabi bir-biridan ma'suliyatlik va keng ko'lamlı vazifalar borki, yurtimizning, jondan aziz farzanlarimizning bugungi va ertangi kuni ana shu masalalarni qanchalik muvofaqqiyat bilan hal etishimizga bog'liq".

Shu nuqtai nazaridan xalq pedagogikasining noyob obidalaridan bo'lgan "Devonu lug'atit turk" asari ham milliy urf-odat jamoa ahliningo'z-o'zini va ijtimoiy burchini anglashga, shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir etadi, ularning hayot kechirishi, tinchlik uchun kurashish yo'l-yo'riqlarini bilib olishlarida asosiy omil bo'ladi.

"Bugungi kunda joylarda fuqarolarning eng dolzarb muammolarini o'z vaqtida va muvofaqqiyatli hal etish, ularning manfaatlarini himoya qilishda mahalla tizimining ta'siri va ahamiyati qanchalik ortib borayotganini barchamiz yaxshi bilamiz.

Mahallaning aholimiz, ayniqsa, yoshlarimiz ma'naviy-axloqiy tarbiyasi bilan bog'liq masalalarni yechish, ijtimoiy sohada samarali faoliyat yuritishni ta'minlash, joylarda jamoat tartibini va xavfsizligini saqlash borasidagi hissasi tobora kuchayib bormoqda". Prezidentimizning ushbu so'zlarini "Devonu lug'atit turk" asaridagi maqollar, pand-nasixatlarini o'rganishda bevosita yoshlar qalbi va ongiga singdirishda foydalanish mumkin. Xullas, "Devonu lug'atit turk"da jo bo'lgan milliy pedagogik qadriyatlarimizni yoshlar qalbiga, ongiga singdirishda yurtboshimizning "Biz farzandlarimizning nafaqat jismoniy va ma'naviy sog'lom o'sishi balki ularning eng zamonaviy intellektual bilimlarga ega bo'lgan, uyg'un rivojlangan insonlar bo'lib, XXI asr talablariga to'liq javob beradigan barkamol avlod bo'lib voyaga etishlari uchun zarur barcha imkoniyat va sharoitlarni yaratishni o'z oldimizga maqsad qilib qo'yganmiz"5 degan so'zlarini unutmashimiz

zarur.

Shu kunlarda hukumatimiz tomonidan ushbu masala yuzasidan qabul qilingan Davlat dasturi ana shu ezgu maqsadga erishish yo'lida, jami davlat va nodavlat manbalarini hisobga olgan holda, mavjud barcha resurs va imkoniyatlarimizni safarbar etishni ko'zda tutadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini siyosiy va ma'naviy bilimlarini oshirib borish, milliy qadriyatlarimiz haqidagi asarlarini singdirib borish kelajagimiz bo'lmish yoshlarni komil inson qilib tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Shu sababli dars jarayonlarida, ayniqsa, mashg'ulotlarning nutq o'stirish daqiqalarida o'quvchilarning yoshi, saviyasi va bilimlarini qabul qilish darajalarini hisobga olgan holda milliy qadriyatlarimiz haqidagi asarlarni o'quvchilarga singdirib boriladi

Natijada o'quvchilarning Vatanga bo'lgan mehr-muhabbatlari yanada ortadi.

3-sinf o'qish darsida o'quvchilarga prezident asarlarini irgatishga oid metodik tavsiyalarimni quyidagi bir soatlik dars ishlanmasi orqali yoritib beraman.

3-sinfda o'qish darsi

Mavzu: Qaldirg'och sheri

Darsning maqsadi: a) o'quvchilarni Sulton Jabborning "Qaldirg'och" se'ri bilan tanishtirish, she'r haqidagi ilmiy tushunchalarini kengaytirish.

b) o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqlarini rivojlantirish, lug'at boyliklarini oshirish, fikrlash doirasini kengaytirish, dunyoqarashlarini oshirish. Milliy qadriyatlar haqidagi tushunchalarini o'stirish.

s) o'quvchilarning siyosiy va ma'naviy bilimlarini yanada boyitish, Vatanga bo'lgan mehr-muhabbatlarini rivojlantirish.

Darsning metodi: Noan'anaviy

Darsning jihozi: Darslik, tarqatma materiallar, turli xil rasmlar.

Dars turi:

Yangi bilim berish.

Darsning borishi: Tashkiliy qism:

O'quvchilar bilan salomlashaman, davomatni aniqlayman, o'quv jurnaliga uni qayd etaman, mavzuni, o'tilgan kun sanasini yozib, imzo chekaman. O'quvchilar va sinf xonasini darsga tayyorligini tekshiraman.

II. Asosiy qism:

1. Nutq o'stirish daqiqasi:

O'quvchilarning diqqat-e'tiborini sinfda tashkil etilgan "Prezident asarlarini o'rganamiz" deb nomlangan burchakka qarataman. Ushbu burchakda stol qo'yilgan bo'lib, unda prezident portreti va uning asarlari qo'yilgan. O'quvchilarga quyidagicha savollar beraman va savollarga javoblarini tinglayman.

- Prezidentimizning qanday asarlarini bilasiz?
- Viloyatimizda qanday bunyodkorlik ishlari olib borilmoqda?
- Tinchlik deganda nimani tushunasiz?
- O'zbekiston mustaqillikka qachon erishgan?
- Davlatimiz bayrog'ida qanday ranglar bor?

Shu va shunga o'xshash savollar beraman. O'quvchilarning javoblarini eshitaman, nutqlaridagi xatolarni o'z vaqtida to'g'rilab boraman. Javoblarini to'ldiraman, xulosalayman.

2. Uyga berilgan vazifani tekshirish:

Uyda Yo'ldosh Shamsharovning "Varrak" hikoyasini mazmuniga mos rasm chizish va rasmni og'zaki tasvirlab berishga tayorgarlik ko'rish topshirilgan edi. Ushbu vazifani bajarishdan oldin sinf o'quvchilarini uch kichik guruhga bo'lib olaman. Kichik guruhlarni a'zolarining fikr-mulohazalari va takliflarini inobatga olib nomlab olamiz. Masalan: "Lola", "Kamalak", "Binafsha". Ushbu guruh nomlarini doskaning yuqori chekka qismiga yozib, ostiga ballar qo'yib borish uchun kataklar chizamiz. O'quvchilarni qiziqarli musobaqa-o'yin o'ynashga taklif etamiz. r bir kichik guruhdan bittadan o'quvchini doskaga chiqarib, bajartiramiz. quvchilarni o'yin boshida uning shartibilan tanishtiriladi va qiziqarli o'yin o'ynashga taklif etiladi.

O'quvchilarning javoblarini eshitiladi. Vazifani bajarib bo'linganidan so'ng uni nima uchun shunday bajarganligini, nima uchun hikoyaga shunday rasm chizganliklarini so'raladi. Ularning nutqiga e'tibor beriladi va nuqtalardagi xato va kamchiliklarni o'z vaqtida to'g'rilab boriladi. Ushbu savollarga bergan javoblarini va boshqa o'quvchiga qaraganda chiroyli rasm chizganini yoki hikoyani yaxshi tasvirlab berganligini hisobga olib ballar qo'yiladi. Qo'yilgan ballarni izohlayman va doskadagi jamoa nomlari ostiga qo'yilgan ballarni yozib qo'yiladi. So'ng o'yinga yakun yasab g'olib jamoani aniqlaymiz.

3. Yangi mavzuning bayoni

Mavzu: "Qaldirg'och" sheri

She'rni ifodali qilib o'qib beraman. So'ng she'rdagi o'quvchilar uchun tushunish qiyin bo'lgan quyidagi so'zlarni doskaga yozib lug'at ishi o'tkazaman:

Rizq izlab, yeldingmi, mehri tortib, siylamoq so'zlarning mazmun-mohiyatini o'quvchilarga tushuntiraman, ular ishtirokidaso'z birikmalari va gap tuzaman. Ushbu so'zlarga oid luhat ishini daftarda bajartiraman.

Shundan so'ng she'rni o'quvchilarga o'qittiraman. O'quvchilar she'rni o'qiyotganlarida diqqat bilan tinglayman, ularning talaffuzdagi xato va kamchiliklarini o'z vaqtida to'g'rilab boraman.

O'quvchilarga she'r yuzasidan savollar beraman: Bahorda birinchi bo'lib qaysi qush uchib keladi?

Nima uchun bahorni qaldirg'och boshlab keladi deyiladi?

Qaldirg'och qaerlarga in quradi va bola ochadi?

Qaddirg'ochga qanday munosabatta bo'lish kerak?

O'quvchilarning savollarga bergan javoblarini diqqat bilan tinglayman, ularning talaffuzdagi xato va kamchiliklarini o'z vaqtida to'g'rilab boraman.

Shu o'rinda "Qaldirg'och va ari" masalini o'quvchilarga aytib berish, yaxshilik va yomonlik haqida so'zlab berish, qaldirg'ochni tinchosoyishta xonadonlarga in qurishlari, urush-janjal tez-tez bo'ladigan

xonadonlarga in qurmasliklari haqida gapirib berish mumkin. Bu esa oila a'zolarining ahil-inoq, tinch-totuv yashashlari, bir-birlariga mehr-oqibatli bo'lishlari, urush-janjal chiqqan uydan qirq kun fayz-baraka ketadi degan dono xalqimizning iborasi mazmuni haqida gapirib berish orqali milliy qadriyatlarimizdan bo'lmish oila madaniyati, oilada muomala madaniyati, oila ozodaligi va obodligi kabi boy qadriyatlar haqidagi o'quvchilarning tushunchalarini o'stirish mumkin.

Ayniqsa, muhtaram Prezidentimizning milliy qadriyatlarmiz, urf-odatlarimiz va an'analarimiz haqidagi fikrlarni keltirish va uni asoslab berish samarali natija beradi.

Muhtaram Prezidentimizning mustaqillik sharofati bilan ming asrlik tarixga ega bo'lgan ma'naviy jihatdan boy milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz va an'analarimizni qayta tiklashda xizmatlari beqiyosligini o'quvchilarga tushuntirish ularni avvalo prezidentimizga bo'lgan, qolaversa, istiqloлга, ozodlikka, Vatanga bo'lgan mehr-muhabbatini yanada oshirishga katta yordam beradi.

Muhtaram Prezidentimizning vatanni, jannatmakon yurtimizni, ona tuprog'imizni, ona tabiatimizni, milliy qadriyatlarimizni, urf-odatlarimiz va an'analarimizni sevish, ularni asrab-avaylash, tinchlikni qadrdash, tinch-totuv, ahil-inoq yashash, bir-birimizga mehr-oqibatli bo'lish kabi mavzular bo'yicha olg'a surgan ilg'or fikrlarini o'quvchilar ongiga etkazish ularga ta'lim va tarbiya berishda, komil inson qilib tarbiyalashda nihoyatda muhim ahamiyatga ega.

Hayotiy tajribalar natijasidan kelib chiqqan fikrlarning xulosasi shunday ifodalanadi: milliy an'analarimizda, uzoq asrlik tajribalar, Vatanga muhabbat, do'stlik, sadoqat ma'nolari mujassam!

XULOSA

Yuqoridagi fikrlarga xulosa yasaydigan bo'lsak, ma'naviyat tarkibida axloqiy fazilatlar ustuvor o'rin egallashiga ishonch hosil qilamiz. Ayni paytda, ma'naviyatning mazkur qatlamlari o'zaro uzviy bog'liqligini ham alohida ta'kidlab o'tish lozimdir. Ulardan birortasi na sof axloqiy, na sof estetik, na sof intellektual, na sof ekologik mohiyat kasb etmaydi.

Juda murakkab hodisa bo'lgan ma'naviyatni qatlamlarga ajratib va, ayni vaqtda, uning eng asosiy, bosh negizini aniqlab olib, aytish mumkinki, undagi o'zak-negiz - axloqiy-estetik va intellektual- ekologik kompleksdir. Demak, haqiqiy ma'naviyat - bu ezgulik va mehr-muhabbat, ulug'vorlik va go'zallik, vijdoniylik va mehr-shafqat, bilimga, boshqa kishilarga hamda tabiat bilan uyg'unlikni saqlash g'oyasi va tuyg'ulariga sadoqat yig'indisidir.

Shunday qilib, biz yuqorida ma'naviyatning tarkibini tashkil etadigan qatlamlar haqida umumiy ma'lumotlarni berib o'tdik. Ko'rinadiki, insonga insonlarcha munosabat ma'naviyatni tushunishda juda muhim o'rin tutadi, bu narsa shubhasiz, har bir jamiyatda amal qilinadigan ijtimoiy munosabatlarning tizim va xarakteri bilan belgilanadi. Shu sababli, kishilik tarixida inson ma'naviyatining asosan ikki tipi yashab kelganligini ta'kidlash kerak: an'anaviy-diniy ma'naviyat; dunyoviy, ilmiy-sintetik ma'naviyat. Ulardan har ikkisi ham kishilar dunyoqarashini insoniylashtirishga o'z ta'sirini ko'rsatgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh.M.Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –Toshkent, O'zbekiston, 2016.-56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M.Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent, O'zbekiston,2016.-488 b.
3. Mirziyoyev Sh.M.Qonun ustuvorligi va inson manfaatlari ta'minlash va xalq farovonligining garovi. - Toshkent, O'zbekiston, 2016.
4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.- Toshkent, O'zbekiston, -2017.- 104 b.
5. Karimov. I.A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura.-Toshkent, O'zbekiston, 1996.
6. Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepeiyasi.-T.: O'zbekiston, 2010-36 b.
7. Karimov I.A.. Barkomol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. -Toshkent,1997-yil.
8. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. -T.: Ma'naviyat, 2008
- 11.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.–T.: O'zbekiston, 2014.-46 b.
12. Avloniy A.Turkiy guliston yoxudaxloq.-Toshkent: O'qituvchi, 1992.
13. Abdullayev M. va boshqalar. Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug'at.-Toshkent: Sharq, 1998. -279-320 b.
14. Erkayev.Ma'naviyat-millatnishoni.Toshkent: Ma'naviyat, 1997.
15. Ibragimov B. Yoshlar tarbiyasining dolzarb masalalari.- T., 2009
16. Ibrohimov,H.Sultonov,N.Jo'rayev.Vatantuyg'usi.– Toshkent: Sharq, 1996.
17. Imomnazarov M, Eshmuhammedov S. Milliy
ma'naviyatimiz asoslari.- Toshkent: Islom universiteti, 2001.

18. Ismoilov Z. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. -Toshkent: Istiqlol, 2003.
19. Inomova I. Oilada bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi. - Toshkent, 1999.
20. Jumaboyev.Y. O'zbekistonda falsafiy va axloqiy ta'limotlar Taraqqiyoti tarixidan.-Toshkent:O'qituvchi,1997.
21. Mahmudov. T. Mustaqillik va ma'naviyat. – Toshkent: Sharq, 2001.
22. Mavlanova R. va boshqalar. Pedagogika: Kasb-hunar kollejlarning talabalari uchun darslik. - Toshkent: O'qituvchi,2002.- 384 b.
23. Musurmonova.O.Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. - Toshkent, 2004.
24. Munavvarov A.Q. Oila pedagogikasi.- Toshkent: O'qituvchi, 1994
25. Munavvarov A.Q. Oila tarbiya samaradorligini oshirish.- Toshkent: O'zbekiston, 1989.
26. Otajonova Sh.Bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ota-onaning o'rne. –Toshkent: Sharq, 1998.
27. Quronov M. Akmalov A. Milliy fazilatlarimiz – Vatanni qanday sevish kerak?- T., 2002.
28. Sayidaxmedov N. Pedagogik texnologiya. -Toshkent, 2010.
29. Xo'jamurodov I. Ma'naviy qadriyatlar va milliy o'zlikni anglash.-Toshkent,2010.
30. Xudoyberganova M. Muxtorova M. 3-sinfda ona tili darslari. 3-sinf uchun T.: O'qituvchi, 2015.

MUNDARIJA:

KIRISH	3
I.BOB. BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QISH DARSLARIDA O'QUVCHILARNING MILLIY QADRIYATLAR HAQIDAGI TUSHUNCHALARNI SINGDIRISH	5
1.1.Sharqona tarbiyaning o'ziga xos jihatlari.....	5
1.2. Yoshlarni milliy qadriyatlar vositasida tarbiyalash.....	10
1.3. Ma'naviy barkamol inson haqida tushuncha.....	21
II.BOB. BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QISH DARSLARIDA O'QUVCHILARNING MILLIY QADRIYATLAR HAQIDAGI TUSHUNCHASINI O'STIRISH.....	29
2.1.Boshlang'ich sinflar o'qish darslarida o'quvchilarning milliy qadriyatlar haqidagi tushunchalarini o'stirish	29
2.2.Ota-onaga izzat-hurmat, oilaga sadoqat va g'amxo'rlik - shaxs ma'naviyatining yuksak ifodasi	45
2.3.Boshlang'ich sinflar o'quvchilariga milliy qadriyatlar haqidagi tushunchalarini singdirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish.....	54
2.4.Boshlang'ich sinflar o'quvchilarining o'qish darslari orqali milliy qadriyatlarimizni o'rganishning samarali omillari.....	64
XULOSA.....	70
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	71

Tuxtayev Olimjon Xalmurodovich

TARBIYA JARAYONIDA MILLIY QADRIYATLARNI O'RNINI

QAMAR MEDIA" NASHRIYOTI

Muharrir: Muhammad Sobir
Musahhah: Osima Sobirjon qizi

ISBN 978-9943-8319-5-7

"Qamar media" nashriyoti, Toshkent shahar, Mirobod tumani
Qo'yliq mavze-4, 3-uy, 26-xonadon. tel.: +99894-672-71-11

Terishga berildi: 25.08.2021-yil. Bosishga ruxsat etildi: 30.09.2022-yil.
Bichimi 60x84^{1/16}, "Cambria" garniturasini.
Bosma tabog'i 4,25. Adadi 100 nusxa. Buyurtma № 2022/17
Noshirlik litsenziyasi: № 18-4178

Samarqand viloyat xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning
malakasini oshirish hududiy markazi bosmaxonasida chop etildi

